

2013

Suceava, 22 iunie

Sărbătorile Sucevei și noua înfățișare a orașului. Un speed jumps perfect. Alex Velea versus scrânciobul de altădată. Discuție lămuritoare cu comerciantul de obiecte religioase. La București se fură multă marfă. Se instalează dispozitivul pelerinajului. Florile de sânziene și semnificația lor. Dialog interregional: bucovineni și maramureșeni. Cum să te faci acceptat pe teren de cei din jur: cu ajutorul Părintelui Cleopa.

La Suceava ajung în jurul prânzului, pe o căldură infernală, umedă, după multe ore de trafic dificil și haotic, agrementat cu două camioane răsturnate de-a lungul șoselei (unul dintre ele era plin de piersici din Grecia, săteni minunați de prada neașteptată adunau fructele risipite cu căruțele, coșurile, poala) și numeroase lucrări de asfaltare realizate fără nicio noimă, exact în punctele și la orele cele mai aglomerate. Sunt însă bucuros că am ajuns, în cele din urmă, în acest oraș pentru care am început să simt o ciudată afecțiune, cu toate că aici nu mai este nimic de iubit. Suceava mi se pare a fi unul dintre centrele urbane cele mai mutilate de comunism și apoi de haosul de după 1989.

Nu știu de ce, ezit să mă apropii prea brusc de locul de pelerinaj, așa că mi-am cumpărat o apă minerală rece, pe care o savurez cu înghițuri mici, așezat pe o bancă din proaspăt renovatul Centru Civic al orașului. Suprapunere extraordinară de straturi urbane: lângă vechea clădire a Casei de Cultură a Sindicatelor, mai mulți adolescenți se dau cu rolele și skateboardul, la fel ca alte mii de adolescenți de vârsta lor din lumea largă. Unul dintre ei poartă o cameră video miniaturală în mână, îl aud cum spune tare și precipitat celui din fața sa, „hai, Sabin, acum bagă un *speed jumps perfect*”. Dacă îmi rotesc privirea, văd numai bănci, farmacii și agenții de voiaj – parcă în niciun oraș din țara aceasta nu am văzut atât de multe agenții de voiaj ca la Suceava. Tinere mămici își plimbă copilașii în cărucioare sofisticate, unele dintre ele sigur mai scumpe decât o parte dintre hârburile înmatriculate în Bulgaria, care circulă pe bulevardele din jur. Un grup de rromi agitați încearcă să le vândă baloane având forma unor personaje de desene animate, dar fără prea mult succes, mamele sunt plictisite și obosite de căldura ambientă,

amplificată și de plăcile de granit masiv cu care a fost garnisită piața și care reflectă înzecit energia termică a soarelui. Câțiva angajați ai unei firme de sonorizare se chinuie să monteze o scenă improvizată pentru „Sărbătorile Sucevei”, suprapuse cu perioada pelerinajului. Nu prea reușesc, lucrează și ei fără chef, trăgând cu coada ochiului la berile răsfirate pe masa unui bar pretențios și kitsch din apropiere, populat cu blonde platinat și bărbați tatuati, cu tricouri albe, strânse pe torsul nu tocmai sportiv, și cu ochelari mari de soare, negri, care-i fac să semene cu niște uriașe insecte carnivore. De altfel, câteva ore mai târziu, o doamnă în vârstă, fostă învățătoare, mi-a povestit cu vocea din care picura nostalgia trecutului că această piață a fost mereu frecventată, dar ar fi trebuit populată cu arbori și flori, nu cu granit și aeratoare uriașe, legate de parcare subterană construită cu ocazia renovării. „Din această cauză sucevenii i-au găsit repede o denumire noii alcătuirii urbanistice, *La Cavouri*”, spunea râzând subțire doamna învățătoare.

Discuție cu un agent al poliției locale, bărbat apropiat de pensie, care-i mustră părințește pe romii cu baloane ce-l ascultau ca pe Dumnezeu, dând cuminți din cap că nu mai fac. Întreb de când datează „Sărbătorile Sucevei”, agentul răspunde prompt: „De sute de ani! Ei, nu cele legate de Sfântul Ioan, spun eu, ci astea noi, cu Alex Velea și concertele pentru tineret”. Omul se scarpină sub caschetă, îi eliberează cu un gest scurt al mâinii pe romii care fug ca un stol de porumbei scăpat din volieră, apoi spune, cu chef de vorbă, „astea noi? De câțiva ani numai, înainte nu existau. Dar să fi văzut cum era când eram eu copil, cum veneau cu scrânciobul, cum ne distram atunci, ce frumos mai era”. Apoi începe să înjure cu glas scăzut granitul primăriei și căldura de afară.

Mai mulți vânzători ambulanți de obiecte religioase își aranjează marfa lângă zidurile mănăstirii. Unul dintre aceștia, un tânăr de 30-35 de ani, descarcă dintr-un Ford Fiesta uzat și plin de praf mai multe cutii pline cu icoane, candelă, fitile, tămâie. Acceptă să stăm de vorbă, „trece vremea mai ușor”. Genul acesta de comerț depinde foarte mult de starea vremii. Dacă plouă și este urât, sunt obligați să acopere marfa cu folii de plastic, altfel nu-i chip să vinzi ceva, pelerinilor nu le plac cumpărăturile ude. Sunt pelerinaje mai liniștite, cu autorități mai blânde, cum este acesta de la Suceava, altele unde comerțul este reglementat mai aspru, taxe mari. La București se fură multă marfă, a renunțat să se mai ducă acolo odată cu venirea crizei, nu merita efortul. Comerțul acesta ambulant îl practică pentru a-și întregi veniturile lunare, meseria lui de bază este de agent comercial în cadrul unei societăți private alimentare. Dacă pleacă cu un câștig net de aici de 10-12 milioane de lei vechi, ar fi foarte mulțumit, dar se cam îndoiește după cum se prezintă situația, criza este cuvântul de ordine.

Ajung în curtea mănăstirii, unul dintre cele mai frumoase și interesante „perimetre de pelerinaj” pe care le cunosc, ca arhitectură sacră și configurație spațială. Racla cu moaștele Sfântului Mare Mucenic Ioan

cel Nou încă se găsește în interiorul bisericii, dar un grup de femei lucrează de zor la împodobirea chioșcului rotund, acoperit, unde va fi expusă spre închinare. După dexteritatea cu care le merg mâinile și felul în care lucrează, bănuiesc că sunt florărese profesioniste, experte în aranjamente florale. Încerc să intru în dialog cu ele, dar nu prea reușesc, sunt prea ocupate ca să mai stea de vorbă cu un necunoscut. Tot ce pot să observ este că florile de sânziene, specifice acestui pelerinaj, sunt folosite și în împletirea cununilor care împodobesc racla și icoana Sfântului Ioan cel Nou. Așa cum, la pelerinajul de la Iași, din octombrie, se simte peste tot aroma busuiocului uscat, tot așa aici la Suceava este omniprezentă floarea de sânziene, un simbol al sărbătorii¹.

Mă retrag spre locul meu de observație preferat din acest pelerinaj, și anume „podul” de lemn acoperit din fața chiliilor călugărilor, acolo unde dorm, se roagă sau mănâncă pelerinii în timpul nopții de veghe. Încă nu a sosit prea multă lume acolo, dar un grup compact, de circa 20-25 de persoane, s-a format deja. Un amestec de pelerini de la țară, jumătate din Bucovina, jumătate din Maramureș, majoritatea femei, cele din Maramureș ușor de recunoscut după portul lor specific. Discut cu trei pelerine din Moisei, venite neînsoțite de bărbații lor, cu trenul. Au luat cu ele și o nepoată, o fetiță timidă de vreo șapte-opt ani, Georgiana, părinții ei sunt plecați la muncă în Franța de pe vremea când ea avea abia un an de zile. Fata a fost crescută doar de bunici. Maramureșencele îmi spun că au venit pentru prima oară la Suceava în anul 1972, când erau foarte tinere. „Dar atunci nu era voie de la stăpânire să iasă cu racla pe străzi ca acuma, totul se întâmpla în curtea Bisericii.” Bunica Georgianeii păstrează în minte amintirea trenurilor și autobuzelor pline de oameni din regiunea ei, care veneau în masă la Suceava, „erau și câte 30 de autobuze, nici nu găseau loc pe străzile astea din jur. Acum, trenul este foarte scump, aproape un milion ne costă, domnule, să venim până aici, iar cei tineri nu mai sunt cu gândul la Biserică, s-au risipit care încotro, i-a bătut vântul. Au mai rămas doar copiiiăștia, dar pleacă și ei, nu-i așa, Georgiană fată?”. Georgiana nu spune nimic, mănâncă dintr-o înghețată cilindrică, multicoloră, pe care a primit-o de pomană de la un domn bărbos, ce distribuia deliciosul produs celor din jur dintr-o cutie de carton ținută sub braț, spunând doar atâta, cu vocea ușor tremurândă: „Să fie de sufletul mamei mele, o chema Ioana, ca pe Sfântul, tare-i mai plăcea înghețata, să mănânce și ea cu noi, pe unde o mai fi ea acum?”.

Mănânc la rândul meu o înghețată oferită de domnul cel generos și ascult discuția dintre grupul de maramureșeni și cel de bucovineni.

1. Simeon Florea Marian (2010: 249) amintește de „puterea cununilor de sânziene” (*Galium Verum L.*), legate de ideea de destin, divinație, soarta omului: „Pe 23 iunie seara, adică spre ziua de Sânziene sau Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, cununile se duc pe la Biserici, să le sfințească preotul, să le sânzienescă”.

Cum cerul este acoperit în acest moment de nori groși de ploaie, oamenii discută despre vreme, grindină și agricultură. „La noi în sat, a tras părintele clopotul cel mare chiar săptămâna trecută, iar ploaia a venit liniștită și ne-a ocolit. În satul vecin a bătut grindina și a stricat tot. A omorât și bobocii de rață, așa de mare a fost. Vezi ce putere mare e acolo?” Apoi încep să discute despre rai și despre iad, pedepsele divine la adresa omului care se crede mai puternic decât Dumnezeu. „Apoi nu ați văzut ce arată la televizor? Numai blestemății, credeți că ne mai rabdă mult Dumnezeu așa?”, spune un bărbat cu un puternic accent bucovinean. Cei din jur dau din cap, aprobatori. Femeile din grup mă spionează cu coada ochiului. Nu știu de ce, poate că-i din cauza felului în care sunt îmbrăcat, cămașă albă, jeanși negri, pantofi sport, tot negri. se vede și se simte faptul că nu sunt tocmai din lumea pelerinilor. Nu am apucat să-mi schimb ținuta de drum, am venit direct la pelerinaj. Încerc un mic experiment, mai mult pentru a verifica condiția cercetătorului pe teren decât altceva: scot din rucsac un volum având pe copertă figura părintelui Cleopa, din seria *Ne vorbește Părintele Cleopa*. Situația se schimbă radical, bunica Georgianeii face primul pas, surpriză, spune că a citit și ea „volumul nou”, cei din jur mă privesc brusc altfel, ca și cum ar fi împlânzit „alteritatea” din mine. Urmează obișnuitele întrebări: de unde vin, cu ce mă ocup, de ce nu a venit și soția cu mine, am copii, „să vină un bărbat așa singur la pelerinaj, nu prea s-a pomenit, doar dacă i s-a întâmplat un necaz sau o nenorocire...”.

23 iunie 2013

Ambianța generală. Discuția cu călugărul-librar: ce tip de carte religioasă caută pelerinul. Mă reîntâlnesc cu Vasile, vânzătorul de cute. Vizitez Muzeul de Istorie din Suceava și asist la fabricarea mitologiei naționale. Noi tendințe în destinațiile de pelerinaj: Ucraina și Rusia. Iarăși sarmale, multe sarmale. Incidentul legat de camera video. Pelerinajul noaptea. Unde sunt maramureșenii de altădată?

Ora 07.30 dimineața. Racla Sfântului Ioan cel Nou a fost scoasă spre închinare în jurul orei 06.30, apoi depusă în micul baldachin circular din parcul mănăstirii. Rândul este foarte scurt, maximum 15 minute de așteptare. Pelerinii sosesc însă în mod constant, nu foarte numeroși, în grupuri mici, de două-trei persoane. Impresie generală de calm, liniște, „bună rânduială”, înfrumusețată de sunetul de toacă ce răsună puternic în tot perimetrul mănăstirii, începe slujba utreniei. Din cauza geografiei locului, circular și închis, slujba religioasă este ascultată cu atenție, fiind vorba de o participare reală, pe care nu prea o întâlnești în alte locuri de pelerinaj, acolo unde atenția oamenilor este centrată pe rândul de așteptare mai mult decât pe orice altceva. Pelerinii nu fumează, nu am văzut pe nimeni cu țigări în perimetrul pelerinajului. Majoritatea bărbaților, cu câteva rare excepții, au capul descoperit,

vorbesc cu măsură, cumpătat. Câteva mici detalii legate de rândul de așteptare: distanța dintre gardurile de fier ale jandarmeriei este cu o idee mai mare decât anul trecut. Din loc în loc, gardul este prins de sol cu un fel de cârlige de fier bătute direct în solul moale, ierbos, pentru o mai mare stabilitate. În fine, partea finală a traseului, chiar lângă chioșcul circular, are în componență bariere de alt tip decât cunoscutele garduri albastre ale jandarmeriei, sunt vopsite în verde-brun, lucrate diferit și, atenție, erau pe poziție de ieri, chiar înainte de asamblarea traseului „oficial” și de formarea rândului propriu-zis. Fără a putea verifica exact, ceva mă face să cred că este o reminiscență de la mai vechile pelerinaje, când jandarmeria nu intervenea în formarea rândului de așteptare.

Standul de cărți religioase de la o cunoscută mănăstire din Bucovina. Discuție cu „părintele-librar”, responsabil cu vânzarea de carte religioasă. Cum nu erau prea mulți potențiali cumpărători în zonă la acea oră, iar părintele dădea semne că ar dori să vorbească cu cineva, profit de ocazie pentru a-i adresa câteva întrebări, după ce-i spun în prealabil că am lucrat și eu ca librar, dar într-o țară străină. „În Italia?”, întreabă curios tânărul călugăr, care veghea asupra unui raion impresionant de cărți religioase, de la Biblii la povești creștine pentru copii. Îl întreb pe ce criterii își alege cărțile expuse spre vânzare, care sunt factorii care-l determină să propună clienților „viața” unui anumit sfânt și nu a altuia... Îmi răspunde că în primul rând are grijă să aibă mereu un stoc suficient din cărțile de bază, ale marilor duhovnici, Părintele Cleopa, Arsenie Papacioc și alții, „apoi cărțile de rugăciune de toată ziua și cărțile sfinților cei mai iubiți ai momentului, cum ar fi Sfântul Nectarie, de exemplu”. Cum se construiește „faima” unui sfânt, cum se face că apare în doar câteva luni o abundentă literatură referitoare la sfinți despre care nu auzise mai nimeni până în acel moment? – eu mă gândesc la Sfântul Luca al Crimeii, suprareprezentat tematic în acest an. „Păi din gură în gură se duce vestea, miracolul se răspândește. Dumneata dacă te duci la un doctor și este bun, te vindecă, vorbești despre el și-l recomanzi și altor prieteni, nu-i așa? La fel este și cu sfinții. Evlavia și dragostea oamenilor lucrează, ea îi «promovează», cum zici dumneata!” Apoi se oprește brusc, oarecum rușinat de privirile călugărilor din același cort cu el, care începuseră să asculte cu atenție, dar și cu o doză de îngrijorare dialogul nostru. Cine eram eu, la urma urmei? Nici prea a pelerin nu arătam, nici ziarist cu cameră de luat vederi pe umăr, le-a fost greu să mă clasifice. Același subiect l-am abordat și cu o doamnă, voluntară la standul Mitropoliei, profesoară în viața de toate zilele, îmbrăcată într-un splendid costum popular năsăudean. Ne știam de anul trecut, mă recunoaște, mă întreabă mirată „ați mai venit la noi și anul acesta, domnule sociolog?”. Accentuează nefiresc, puțin ironic, cuvântul „sociolog”. O întreb care să fie explicația pentru această veritabilă avalanșă de cărți traduse din rusă și ucraineană din acest an. Devin pelerinii mai „mistici” decât credem noi că sunt? Femeia surâde, apoi îmi spune cu inconfundabilul accent sucevean,

care-mi place atât de mult: „Nu, nu, așa au fost mereu. Doar că acum am început să-i citim mai mult pe ruși deoarece au ardoare și tărie. Au ei o asprime a lor și cred că oamenii au nevoie de așa ceva în vremurile pe care le trăim acum. Nu sunt ca noi, avem ce învăța de la ruși în materie de credință”.

Estrada acoperită unde va fi oficiată slujba atrage toate privirile

Mă reîntâlnesc și cu Vasile, vânzătorul de pietre de gresie pentru ascuțit coasa sau de „cute”, cum li se mai spune pe aici. Mă întrebă dacă mai sunt interesat și anul acesta de marfa lui, eu spun că da, așa că scoate dintr-un buzunar mai ferit cele mai bune cute pe care le are, tip „păstrăv”, adică gresia mai gălbuie, presărate cu mici pete vineții. Așa cum este ea, lunguiață, aspră, tăiată cu forme drepte de mâna sigură a lui Vasile, cuta aceasta are ceva din perfecțiunea brâncușiană, un pește viu într-o apă de munte. Dacă s-ar fi găsit expusă în atelierul marelui Brâncuși de la Centrul Pompidou din Paris, cred că nimeni nu ar fi observat că este vorba doar de un banal produs popular confecționat de meșterul Vasile din Vama, Bucovina. Vasile are ochi albaștri-verzi, luminoși, poartă o pălăriuță de pădurar pe vârful capului, înclinată puțin spre dreapta, la șmecherie. După ce facem tranzacția, simt că Vasile dorește să-mi spună ceva și nu are curajul să o facă. „Domnule, te văd om de la oraș după cum vorbești și te porți. Ajută-mă și pe mine

cu un sfat." Viața lui Vasile este viața tuturor înfrânților de după Revoluție. A lucrat timp de 10 ani de zile într-o fabrică de mucava din zonă, muncă de categorie grea, afectat fiind de mutarea cartoanelor umede, de o jumătate de centimetru grosime. Fabrica a dat faliment în primii ani de după 1990, ca atâtea altele, el nu a fost niciodată preocupat de pensie, carte de muncă, supraviețuind cu fabricarea de cute de gresie. Răspândirea motocoaselor, îmbătrânirea satelor și migrația au mai făcut o victimă colaterală, stau și îmi spun privindu-l cum încearcă să-mi explice, cu glasul înecat de emoție, situația lui complicată. Are o singură dorință: cum să facă să aibă și el o „brumă de pensie”, pentru că altfel nu mai poate supraviețui. A fost la „Casa de Pensii” de la Suceava, dar nu vrea să-l asculte nimeni acolo, i-au spus că nu „are anii și gata”. Îi dau numărul meu de telefon mobil, promit să mă interesez pentru el, chiar am să o fac, numai de m-ar suna, mă cam îndoiesc, Vasile nu are telefon mobil, trebuie să ceară ajutorul unui vecin pentru așa ceva, „nu știu eu, domnule, să umblu cu coțcăriile astea”. Ne despărțim prieteni, nu mă pot opri să nu mă gândesc care sunt limitele pe care trebuie să și le impună cercetătorul când se află pe un teren delicat ca acesta. Și încă ceva: Vasile a fost ruinat de avansul și banalizarea tehnologiei. O coasă mecanizată sau electrică *Made in China* a ajuns să fie accesibilă chiar și pentru cei mai săraci din satele de munte. A venit la acest pelerinaj ca la un ultim refugiu, o insulă de tradiție într-o lume tumultuoasă pe care nu o mai înțelege și care nu-l mai acceptă pe el cu ale sale cute în mijlocul său. Notă suplimentară, redactată trei luni mai târziu: Vasile nu m-a sunat, îmi pare rău că nu l-am putut ajuta, găsisem o parte din răspunsul juridic pe care îl căuta.

Muzeul de Istorie din Suceava. Profesorul care mi-a coordonat doctoratul la Universitatea din Geneva, slavistul Georges Nivat, m-a sfătuit ca niciodată să nu omit să vizitez micile muzee de provincie, adevărate mine de aur pentru înțelegerea profundă a regiunilor unde se găsesc. El însuși a vizitat zeci de muzee de-a lungul și de-a latul Rusiei, țară pe care o cunoaște și o iubește poate mai mult decât orice profesor universitar occidental. La ora 10.15 mă găsesc în fața intrării Muzeului de Istorie din Suceava. În ghereta sa de la intrare, un agent de pază se uită absorbit la o emisiune de divertisment, plină de icnete și chițaituri excitate. Sunt informat totuși că „fetele încă nu au venit”, aștept răbdător, cu ochii pe pereții din hol, plin de reproduceri ale unor litografii din perioada Bucovinei imperiale. Porțile muzeului se deschid în cele din urmă, iar ceea ce văd îmi depășește așteptările: un discurs muzeal al național-comunismului din anii 1980, bazat pe rădăcinile daco-romane, vitejia lui Ștefan cel Mare și războaiele de „neatârnavare”. Îmi plac liniștea din muzeu, mirosul de praf amestecat cu cel de la motorina cu care a fost frecată podeaua și lemnăria, parcă aș călători în trecut. Bucuria îmi este de scurtă durată. O mare de copii de școală generală, însoțiți de patru cadre didactice, se revarsă în muzeu. Femeia blondă

care mi-a deschis ușa cu zece minute mai devreme mă întrebă dacă nu vreau să văd și eu împreună cu grupul de copii dioramele animate din „Sala Tronului”, cu atât mai mult cu cât se pun în mișcare mai rar în ultima vreme. Răspund da bucuros, cum aş putea rata o asemenea ocazie, de a vedea cum se construiește mitologia națională alături de copiii de la școlile generale din Vadu Moldovei și Dolhești, județul Suceava, după cum am aflat ulterior. Este vorba de o reproducere în mărime naturală a unei scene de la curtea voievodului Ștefan cel Mare. Curios, scena nu este dominată de Ștefan, ci mai degrabă de mitropolitul Moldovei, îmbrăcat în odăjdii somptuoase. „Cât de înalt este Ștefan aici în sală, așa era și în realitate, copii”, spune ghida muzeului cu o voce blazată, după care trage cortina, stinge lumina și dă drumul la o veche instalație audio din care se aude inconfundabila voce a lui George Calboreanu, din piesa *Apus de soare* a lui Barbu Ștefănescu Delavrancea. La început, copiii sunt fascinați de spectacol, apoi dau semne de plictiseală, scot din buzunare telefoanele mobile sofisticate și încep să facă fotografii. „Fotografia se plătește, vă rog să nu folosiți aparatele de fotografiat”, intervine prompt și anacronic ghida, depășită de generația Facebook, printre șuierăturile și piuiturile unui aparat de aer condiționat pornit intempestiv în timpul reprezentației. După patru minute, spectacolul de sunet și lumină ia sfârșit, copiii se ridică bucuroși de pe mocheta pe care fuseseră așezați. O voce metalică și sigură de profesoară cu vechime se aude peste adunare: „Vadu Moldovei, iese mai întâi Vadu Moldovei, ceilalți așteptați în ordine”. „Sala Tronului” se goleşte rapid, rămân iarăși singur în umbra obrazelor din vremea lui Ștefan cel Mare și a fastuoaselor reproduceri de costume din anii 1970. Muzeografa cea blondă se pregătește să închidă sala cu un lacăt chinezesc, ieftin, „știți, aici avem costume de mii de euro”, spune jenată. Mai adaugă faptul că în luna septembrie muzeul va intra în renovare generală, este foarte îngrijorată pentru soarta lui, nu știe ce se va întâmpla cu exponatele, cât va dura renovarea. Muzeul acesta, în integralitatea lui, este un mare loc memorial, cu un șarm nebun, desuet, imaginea însăși a marelui „șvaițer” care este memoria noastră națională după 1990, pe care nu prea mai știm cum să o gestionăm.

La magazinul muzeului, acolo unde se vând și biletele de intrare, se mai pot achiziționa și mici tablete de „ciocolată de colecție”, după cum scrie pe ambalaj, cu stema Sucevei, magneți pentru frigider, diverse monografii scrise de iluștri autori locali, figurine ceramice pline de praf. Printre toate acestea strălucesc, la propriu, mai multe icoane de un kitsch absolut, pictate manual. Femeia de la casa simte interesul meu pentru aceste obiecte și îmi spune că sunt pictate de un „meșter autorizat, aici noi vindem lucruri cât mai tradiționale și autentice”. Atunci m-am întrebat care este sensul ascuns al prezenței unor icoane într-un muzeu de istorie? În acest loc memorial, repet, în care au fost șterse în grabă urmele cele mai vizibile ale comunismului și adăugate apoi altele, în grabă (România Mare, instituția regală. Gulagul românesc etc.) trebuia să fie pus ceva în loc, ceva care să dea sens „poveștii naționale” spuse

aici. Iar icoana, religia, ortodoxia au răspuns de minune acestui imperativ. Mă întorc acum la pelerinaj.

Unul dintre standurile de lângă intrarea în curtea mănăstirii propune spre vânzare fotografiile reprezentându-l pe părintele Iustin Pârvu, decedat doar cu câteva zile mai înainte, având ca fundal celebra mănăstire Petru-Vodă. Fotografiile sunt încadrate în rame de plastic chinezești, în culori sobre. Răsfoiesc un pliant de mici dimensiuni care propune pelerinaje în Rusia și Ucraina¹. Pliantele se găsesc expuse pe taraba de cărți a unei doamne, îmbrăcate și ea în costum național, alta decât cea cu care am discutat anterior. Mă privește cum răsfoiesc curios pliantul și mă întreabă dacă am fost până acum în pelerinaj în Rusia. „Nu”, răspund eu curios. Ea a ajuns deja la celebra mănăstire Optina, „a fost chemarea Maicii Domnului, a fost mai tare decât mine. Rusia? Cum să fie Rusia? Cam ca la noi, doar că ai senzația de mult mai mult spațiu; dar să știți că nu este tristă ca America, am ajuns și acolo. Nu ne-am simțit discriminați ca pelerini români, rușii se poartă cu toată lumea la fel. Rușii sunt mai aspri în credință, mai serioși, crânceni uneori. Dar eram cu toții din același duh, duh ortodox. Sunt acolo în Ucraina și Rusia multe, foarte multe moaște întregi, iar acest lucru îi atrage pe oameni. Primirea pelerinilor este foarte bine pusă la punct, masa, totul, se vede că au multă experiență. Iar noi am avut ca ghid și organizator un băiat din Basarabia, vorbea limba rusă, el s-a ocupat de tot. Dar de ce vă interesează pe dumneavoastră să știți toate acestea?”. Eu răspund că scriu o carte despre pelerinaje, femeia se bucură, zâmbește parcă ușurată și mă felicită, mă încurajează călduros, „abia aștept să iasă cartea, să o vindem aici, să o vadă toți pelerinii”. Nu știu de ce, eu încep să zâmbesc și-i spun chiar așa „doamnă, este o carte care are mult gri în ea, cu fapte și lucruri din pelerinaje despre care oamenii și Biserica nu prea vor să vorbească”. Femeia își schimbă brusc atitudinea și-mi spune, destul de aspru, „auziți, în Biserică nu merge cu gri. Ori e albă, ori e neagră”. Apoi tace brusc, se duce în celălalt capăt al standului, mimând aranjarea unor cărți răsfoite și apoi abandonate alandala de pelerini. Printre acestea se află și *Biblia alimentară* a doctorului nutriționist Gh. Mencinicopschi, pe care scrie mare, vizibil, „Ediție nouă!”, mărturie a stării de sănătate și a preocupărilor nutriționale modelate de mass-media, ale pelerinilor.

1. Genul acesta de pelerinaje transnaționale este ilustrativ pentru înțelegerea în profunzime a jocurilor de putere și a recomunerii „din mers” a creștinismului ortodox contemporan, definit de două tendințe aparent contradictorii: pe de o parte, de rivalități și vechi tensiuni cu substrat geopolitic, iar pe de altă parte, de depășirea clivajelor identitare *par en bas*, de către popor, dincolo de ierarhiile și comunicatele oficiale. Noua realitate a legăturilor spirituale cu lumea slavă se structurează sub ochii noștri, grație acestui nou tip de pelerinaj transnațional. El consolidează o nouă viziune panortodoxă având propriul sistem de „valori universale”, diferite nu doar de cele ale Occidentului, ci și de cele răspândite în propriile țări de origine.

Se apropie ora 18.00 și, la fel ca și anul trecut, Suceava se dovedește o gazdă primitoare și un paradis al pomenilor (distribuției) de sarmale. Dintr-o camionetă Peugeot uzată, care încă mai păstrează pe caroserie urmele proprietarilor din Occident (*Ferblanterie Bruxelles*), sunt descărcate sute de porții de sarmale, cozonac și suc. Primarul Sucevei împarte și el, secondat de soția sa, sarmalele „oficiale”, frumos și igienic ambalate în caserole de plastic, plus o sticlă de apă minerală, o marcă locală. Este supravegheat de o mică armată de polițiști comunitari, iar la eveniment asistă o duzină de reporteri. La rândul meu, scot camera pentru a filma întreaga scenă, nu doar episodul cu primarul. Îmi atrage atenția o tânără de la o televiziune locală, însoțită de un reporter care filmează de aproape fiecare gest, fiecare îmbucătură ale unui bătrân de la țară, care încearcă să mănânce sarmale pe un colț de bordură. Filmez echipa, la rândul meu. Tânăra se simte vizată, lasă microfonul din mână, se îndreaptă cu pași hotărâți spre mine și mă întreabă: „De ce ne filmați?”. Eu răspund că este spațiu public, este dreptul meu să o fac, așa cum o fac și ei și ceilalți reporteri din jur. „*Sunt pe teren și trebuie să filmez anumite scene interesante*”, îi mai spun. Acum, când transcriu notele de teren luate la cald, nu-mi dau seama prea bine de ce am avut nevoie de această autolegitimare a statutului meu în confruntarea cu cei doi. Ceea ce este sigur este că efectul spuselor mele a fost unul neașteptat. Tânăra s-a oprit și a mai spus doar atât, pe un ton spășit „a, da, pe teren, dacă sunteți de la Jandarmerie sau de la SRI, faceți-vă treaba, mă scuzați”. Ceea ce am și făcut, am fost acceptat să dau o mână de ajutor într-o altă distribuție de sarmale condusă de un oarecare Sorin, un colos blond secondat de trei femei, uriașe și ele, cu care vorbea în ucraineană. Îl ajut pe Sorin să toarne suc efervescent și lipicios în pahare de plastic. Măinile lui mari, cu degete butucănoase, nu sunt prea dibace, varsă mereu lichidul colorat pe jos. Sorin a lucrat ca sudor în anii 1990 pe șantierul de la Krivoi Rog și nu s-a întors singur acasă, și-a luat soție din Ucraina. „Au inima și mai bună decât moldovenii noștri, să știți”, spune Sorin. Eu râd, torn suc în pahare, mă uit la o mamă cu patru copii sărmani cu vârste între unu și șase ani. Plozii mușcă cu poftă din delicioasele sarmale ucrainene, așezați circular pe iarbă în jurul mamei care cere tot timpul alte și alte pahare de suc.

Pelerinajul noaptea. Insula din oraș. Este ușor trecut de miezul nopții. Pelerini cu lumânări aprinse în mâini dau ocol bisericii, oprindu-se la colțurile acesteia pentru a se ruga. Noaptea este caldă, cerul senin, nu plouă, adevărat crug al verii. Zgomotul orașului a încetat, se mai aude doar zbârnăitul constant al generatoarelor autonome de curent electric de la standurile de vânzare a obiectelor religioase. Vanzătorii au fraternizat din lipsă de clienți, beau cafea și ceai, povestesc amintiri comune, unele le provoacă râsul, se simt bine împreună, doar se cunosc de multă vreme și au fost la zeci de pelerinaje. Perechi de tineri din Suceava se plimbă

agale, ținându-se de mână, au venit în zonă mai mult din curiozitate. Se doarme pe iarbă, pe pături, pe saltele pneumatice, în corturi, chiar și pe estrada împodobită cu icoane, flori și cetină de brad, unde au loc slujbele religioase. M-am așezat pe un mic zid de piatră pentru a lua note mai comod, și chiar în fața mea zăresc o siluetă ghemuită înfășurată într-un fel de draperie cafenie, uzată, adevărată mumie egipteană. În interiorul bisericii, câțiva pelerini profită de liniștea care s-a lăsat. Sunt lipiți de nișa unde se află depus de obicei Sfântul Ioan cel Nou, împietriți în rugăciune, se aude de altfel cum o femeie se roagă cu lacrimi, își trage nasul cu zgomot, apoi iar începe să se roage. Câțiva bătrâni au adormit direct în stranele de lemn, mă întreb cum pot să se odihnească într-o poziție atât de incomodă. Sfinți de vii. Prispele de lemn din fața chiliilor călugărilor sunt și ele pline de oameni, înveliți cu pături, înghesuiți unul în celălalt, unii dorm, alții se roagă, priveghere, în așteptarea slujbei de dimineață. În imensa lor majoritate, sunt oameni de la țară, vârstnici, o categorie de pelerini pe cale de dispariție, nu doar biologică. Stau și mă uit la ei, îmi sunt atât de dragi, la un moment dat, mă gândesc să-i fotografiez, dar fulgerul electronic ar fi fost un sacrilegiu în acel loc. Chiar și o fotografie reușită nu ar fi fost decât o palidă replică a atmosferei care domnește aici. În ansamblu însă, sunt vizibil mai puțini pelerini în biserică decât anul trecut, la aceeași dată și oră.

Jandarmii se cam plictisesc la orele acestea mici din noapte, așa că profit pentru a mă apropia de un grup condus de un căpitan mărunțel și iute în mișcări. Beau cu toții cafea din pahare de plastic, așteptând să treacă mai repede timpul. Ofițerul îmi spune că „la Iași este presiune mare pe jandarmi. Aici este liniște, este bine, nu avem probleme deosebite”. Confirmă estimarea mea vizuală, anul acesta sunt puțini pelerini și leagă acest fapt de criza economică și de sărăcia cronică a mediului rural, țărani nu mai au bani pentru tren și autobuz. „Credința adevărată se pierde, înainte veneau aici chiar și pe jos, acum nimeni nu o mai face. Eu sunt din Suceava și încă îmi aduc aminte de când eram copil că străzile din jur erau pline de autobuze pline cu maramureșeni, erau înșirate unul după altul, nu mai aveam loc de ele. Da, sunt bătrâni, bolnavi, fără bani. Poate vor mai veni mâine-diminează”, mai spune căpitanul, cu o ușoară urmă de amărăciune în glas. În jurul orei 02.30, mă pregătesc să părăsesc incinta mănăstirii. Am sentimentul că am părăsit o insulă ospitalieră pentru a pleca în necunoscutul lumii.

24 iunie 2013

Sărbătoarea atinge apogeul. Difuzoarele la maximum și efectul de microfonie. Influența geografiei locului de pelerinaj asupra stării de spirit a mulțimii. Artistul hipster punk și pelerinajul ca resursă culturală. Procesiune cu racla Sfântului pe străzile orașului. Ritualul și forța sa covârșitoare. Întoarcerea în curtea mănăstirii. Ultimele secvențe ale sărbătorii.

Ora 09.30 dimineața. Rândul de așteptare și diverse portrete de pelerini. Curtea este plină, dar este dificil de estimat numărul total de pelerini prezenți. Trei sau patru mii de oameni, optimist vorbind. Slujba a început, înalții ierarhi au urcat pe scena-estradă, în odăjdiile lor somptuoase. La fel ca la Curtea de Argeș, volumul difuzoarelor de tip goarnă de alarmă antiaeriană este dat la maximum, ceea ce dă naștere la supărătoare efecte de microfonie. Se aud șuierături, păcănituri și alte sumedenii de zgomote ciudate, care nu au nimic de a face cu spiritul slujbei bizantine. Nimeni dintre cei din jur nu pare a fi însă deranjat de acest lucru, nici măcar ierarhii de pe scena splendidă, plină cu flori, covoare în stil popular și icoane, care își văd neabătuți de serviciul divin. De altfel, slujba în sine este de o mare perfecțiune, doar doi cameramani tulbură ordinea stabilită, mișună peste tot, peste slujitori, printre membrii corului, pe scări, întorc ochiul camerei haotic, când spre scenă, când spre mulțime, dornici de imagini „pioase”. Predica Mitropolitului Teofan al Moldovei și Bucovinei, centrată pe exemplul Sfântului Ioan cel Nou, „om ca și noi”, dar care a avut o atitudine eroică în fața morții și nu a renunțat la credință în ceas de încercare supremă, este ascultată cu mare atenție de întreaga mulțime de oameni. Curtea însăși a devenit o mare biserică în aer liber, ceea ce-mi dovedește încă o dată ce influență majoră are configurația unui loc de pelerinaj asupra stării de *communitas* a participanților¹.

Rândul a ajuns acum la dimensiunea sa maximă, cam două ore de așteptare, multă populație urbană din Suceava, mulți tineri, îmbrăcați modern, dar foarte decent. O tânără blondă citește acatistul Sfântului Ioan cel Nou direct de pe ecranul iPhone-ului, o întreb oarecum în glumă dacă este mai comod așa, iar ea confirmă zâmbind acest lucru. Multe familii de rromi în ținută de sărbătoare. Atrage toate privirile o tânără rromă de 15-16 ani, blondă, cu ochi albaștri, având o salbă grea de aur la gât. Mândră ca regina din Saba și foarte conștientă de frumusețea sa magnetică, stă însă în umbra părinților săi care au un ochi pe acatistele de buzunar, pe care le citesc ceremonios, și altul pe odorul lor cel mai de preț. Alte figuri din zonă. Fotografii numărul unu, bărbat, 70-75 de ani, îmbrăcat hibrid, cu pălărie de paie, vestă de vânătoare, cămașă cu dungi și adidași albi în picioare. Poartă cu el două aparate foto, unul mic, compact, și altul profesional, marca Nikon, ținut în bandulieră. Fotografiază pelerini, mai ales pe cei care sunt angajați în rugăciune, familii cu copii, călugări. Nu stătea prea mult timp într-un loc. Fotografii numărul doi: se recomandă simplu „Artistul”, are o figură studiată de hipster punk, cu o pălărieuță cochetă de fetru pe vârful capului, cercei în urechi și ochelari cu ramă groasă optzeciști. Mărturisesc că prima oară m-am înșelat, am crezut că este vorba de un turist occidental rătăcit în zonă, dar nu, este un tânăr antreprenor online,

1. Asupra acestui aspect, a se vedea și articolul lui K. Knott (2009), o pledoarie pentru studiul relației dintre particularitățile locale, inclusiv geografia și spațialitatea locului, și desfășurarea vieții religioase dintr-o arie delimitată.

Procesiune pe străzile orașului Suceava

lucrează pentru un portal cultural din Suceava, asemănător cu celebrul Șapte Seri din capitală. Îi spun cine sunt și ce fac și-l rog să stăm puțin de vorbă, acceptă fără prea mare plăcere, este evident că-l țin din treabă, dar o face totuși. Are un discurs neutru față de pelerinaj, uneori vag anticlerical. „Nu-mi plac preoții, dar sunt conștient că BOR-ul este o mare forță, singura capabilă să adune mase atât de mari de oameni, pe bază de voluntariat. Nimeni nu-i obligă să vină aici, nu-i așa?” Apoi încearcă să mă folosească, mă întreabă de ce oamenii au tendința de a se atinge de raclă, de icoane, „sunt în căutarea sacralului, nu-i așa?”. Revin eu și întreb dacă nu are probleme pe teren din cauza lookului său prea puțin obișnuit într-un mediu ca acesta, spune că da, uneori mai este agresat verbal, „dar m-am obișnuit și nu îmi mai pasă. Eu mă ocup de orașul Suceava și îmi place acest oraș, iar acest pelerinaj este unul dintre cele mai exotice aspecte ale sale”. La finalul discuției noastre, îmi furnizează diferite sfaturi practice cu privire la procesiunea cu racla Sfântului. „Mereu în față, mereu în fruntea cortegiului, dacă vrei să vezi ceva”, spune Artistul. Mai târziu, l-am remarcat pe străzi, în punctele-cheie unde se oprea racla, fotografiind în rafale ritualul trecerii pe sub raclă și mulțimea pelerină.

24 iunie 2013, ora 12.15. Procesiunea cu racla Sfântului Ioan cel Nou a pornit pe străzile orașului Suceava. Lângă mine, pe marginea unei borduri mai înalte, se găsește o femeie din Suceava. Poartă cu ea un buchet de sânziene, este îmbrăcată simplu, proaspătă pensionară. Îmi

furnizează o mulțime de informații despre cum se va derula procesiunea, cât va dura, stațiile (opririle) acesteia etc. Bat clopotele, se aud cântările liturgice ale cortegiului care se apropie, mulțimea freamătă ca înaintea furtunii. „Știți, domnu', de zece ani tot vin la pelerinaj. Eu sunt femeie tare de felul meu, dar de fiecare dată când vine Sfântul așa, pe stradă, îmi dau lacrimile, să nu vă mire dacă plâng”, rostește ea cu lacrimi în ochi, frământând jenată în mâini un șervețel de hârtie. Sunt mulți oameni la ferestre, la balcoane, mulți dintre ei privesc ce se întâmplă prin intermediul aparatelor foto și al camerelor de luat vederi.

În fruntea cortegiului se găsesc înalții ierarhi care au oficiat slujba religioasă, prapori și icoanele somptuoase ale Sfântului Ioan Botezătorul și Sfântului Ioan cel Nou. Îmi atrage atenția tânărul episcop Macarie al Europei de Nord. Uimit și bucurat de ceea ce vede în jur, binecuvântează mulțimea cu gesturi largi, are o lumină caldă în ochi, pare să fi intrat în comunicare directă cu masa de pelerini și privitori din jur. Nu mă pot opri să nu mă întreb, poate și din cauza experienței mele anterioare a „exilului academic” din Elveția, Franța și Canada, de ce ierarhii români din Occident sunt *altfel*, au un stil uman și liturgic parcă mai apropiat de popor, mai legat de trăirea lor, ca în primele veacuri ale creștinismului. Zgomotul sacadat de toacă sporește nerăbdarea și excitația mulțimii. Iată, apare și racla, așezată pe un fel de cadru de lemn, înalt, purtată de șase preoți-călugări. Spațiul dintre ei este suficient de mare pentru a permite trecerea pelerinilor *pe sub raclă*; de altfel, acest obicei al trecerii pe dedesubtul instalației sacre constituie specificul cel mai important al pelerinajului de la Suceava. Preoții care poartă racla sunt dublați, de o parte și de cealaltă, de un cordon de jandarmi voinici. Bărbații îmbrăcați în albastru se țin de centură unul pe celălalt, adevărați luptători de sumo. Așezați în forma literei „V”, cu unghiul ascuțit în față ca un plug de zăpadă pentru a mătura, la propriu, mulțimea care le stă în cale, ei sunt de fapt cei care imprimă forță și dinamică acestui ritual religios care va lua în brațele sale tot suflul lumii și al existenței noastre. Doar acțiune, emoție, dărâmarea ordinii stabilite dintr-o societate, modul în care oamenii încearcă să tâlmăcească lumea, atunci când religia și magia se amestecă, iar granița dintre religia populară și cea „oficială” se estompează.

Oamenii din cortegiu aruncă cu flori de sânziene deasupra raclei și a purtătorilor ei, o ploaie de buchete mici, galbene. Cele care și-au ratat ținta și ajung pe jos sunt adunate de mulțimea care le aruncă iarăși peste raclă. Străzile orașului au devenit un fel de canion, malurile sunt formate din oameni care stau ciorchine unul peste altul și nu au altceva în gând decât a intra la locul și momentul oportun în cortegiu în vederea trecerii *pe sub raclă*, repet. Or acest lucru nu este posibil decât în timpul stațiilor pe care le facem în fața bisericilor istorice din Suceava (Învierea Domnului, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfântul Gheorghe-Mirăuți și altele) sau în timpul deplasării, în ritm alert. Cinetica cortegiului este una spectaculoasă, s-au creat două fluxuri pelerine, unul circular, care intră prin fața raclei, iese prin spatele ei, apoi revine la loc, la fel ca liniile

de câmp electromagnetic dintr-o bobină, și fluxul pelerinilor din spate, sute de persoane, care împing totul cu putere din urmă, distrugător. Toți sunt dornici să ajungă cât mai în față, pentru a trece pe sub racla Sfântului Ioan. Oarecum din întâmplare, mă găsesc la mică distanță în spatele raclei, doar la câțiva metri, mărturisesc că trebuie să mă folosesc de toată forța fizică pentru a-mi menține locul. Îi pot vedea foarte bine pe jandarmii legați unul de celălalt prin puterea brațelor care mătură mulțimea din cale, iar șeful lor, un locotenent cu un spate la fel de lat ca cel al lui Arnold Schwarzenegger din seria *Conan Distrugătorul*, strigă sacadat: „Închide dreapta, atenție la stânga, închide fața”. Cortegiul se oprește pentru o clipă, un grup de tineri dau năvală, ascunși între două mașini parcate pe trotuar, riscă să strice echilibrul circular, situația este remediată de jandarmi care „închid” rapid partea dreaptă a cortegiului, oamenii țipă, dar sunt fericiți și emoționați, se vede clar că nu-și mai aparțin. Ritualul își arată acum fața halucinantă, legată de nevoia de pierdere a controlului a ființei umane, starea secundă de „peste măsură” a existenței. La rândul meu, încep să fiu prins în acest joc, intru în acțiunea generală, nu-mi mai aparțin. Aici nu se poate participa pasiv, cu carnetul de note în mâini sau cu aparatul de fotografiat în jurul gâtului, în căutarea distanței optime, pentru că nu mai există distanță, ci doar descoperirea divinului și sacrului, în egală măsură. Niciodată nu am înțeles mai bine ca acum că de fapt religiozitatea și religia nu trebuie niciodată confundate.

O bătrână mică, uscată ca o prună de iarnă, apărută de niciunde, mă roagă să o țin de mână să nu-și piardă echilibrul. Ceea ce și fac, fără a pune prea multe întrebări. În mână cealaltă poartă un buchet de trandafiri roșii, din soiul trandafirilor cățărători, cu petale fine și miros suav. Buchetul este legat solid, cu sfoară, femeia își ia avânt și-l aruncă peste raclă. Îmi dă drumul la mână, nu înainte de a apuca să-mi spună că „acum patruzeci de ani, când eram tânără, lucram la fabrica de celuloză și hârtie din Suceava. Am avut un accident de muncă, am fost operată la mâna dreaptă, medicii au spus că trebuie să-mi taie mâna, dar eu nu am vrut. Am venit să mă rog la Sfântul, el m-a lăsat întreagă, el este medicul meu de familie!”. Femeia rămâne mult în urmă, se pierde în mulțimea asudată, eu continui să merg în spatele raclei, furia pelerină parcă s-a mai domolit pe măsură ce avansăm spre centrul orașului. Sunt foarte multe familii rome care merg chiar în urma raclei și acolo au rămas de la începutul și până la sfârșitul pelerinajului. Au „trecut” de mai multe ori pe sub raclă; un tânăr rrom de nici 20 de ani, pantaloni negri, cămașă albă, ține în pumn un mic mănunchi de firicele aurii smulse din mers din marginea veșmântului negru pe care este depusă racla. Îl arată fericit celor din jur, familia îl îndeamnă să mai aducă și altele, revine după câteva minute și mai asudat decât înainte, dar fericit, cu câteva noi fire aurii ca trofeu. La rândul meu, întreb „la ce sunt bune firele astea, ce se face cu ele?”. Puțin surprins, îmi spune că „sunt de noroc, de boală, bune la toate”.

La final, încerc un sentiment de fericire pură, cred că abia acum am cunoscut și am fost angrenat, nu doar ca observator, într-un ritual religios plin de emoție, cu un program ceremonial precis, care arată și ascunde, în același timp. Pot să-l descriu, dar nu sunt sigur încă de faptul că sunt capabil să-l și interpretez. Mă retrag încet către unul din parcurile orașului, am nevoie de umbră și odihnă, și-mi spun că nu voi putea înțelege cu adevărat sensul ritualului acesta pentru că încă nu cunosc suficiente date despre istoria sa, despre eventualele influențe venite din spațiul catolic central-european etc. Nu știu nici măcar dacă el avea loc în perioada comunistă, iar răspunsurile avute în dialogurile purtate cu diverși locuitori-pelerini din Suceava au fost foarte diverse. Unii mi-au spus că da, „comuniștii mai închideau ochii, se ieșea cu raclă, dar nu ca acuma”, pe când alții, cum ar fi de pildă un domn care s-a recomandat a fi „inginer electronist și antreprenor privat”, cam la 50 de ani, genul de fost elev olimpic la matematică, serios și conștiincios, mi-a dat asigurări că acest tip de eveniment nu avea loc în anii comunismului, „să fim serioși, cred ca ați prins și dumneavoastră o parte din perioada aceea, cum le-ar fi permis oare așa ceva? Am crescut și locuiesc aici de când mă știu”, spune cu o urmă de iritare inginerul, în timp ce-și lustruiește conștiincios cu o cârpă moale mașina VW Passat, argintie, parcată în fața casei.

Orele 16.30-17.00, mă întorc în curtea mănăstirii, pelerinajul este pe sfârșite, dar încă mai există un mic rând de așteptare, câteva zeci de persoane, grăbite, îngrijorate să nu se termine totul înainte ca ele să fi apucat să treacă prin fața raclei. Atmosfera este încărcată, norii sunt grei de ploaie și foarte amenințători. Jandarmii încarcă într-un camion gardurile grele, metalice. Două femei cu un coș de nuiele în mână se plimbă prin curtea mănăstirii și strâng ultimele resturi rămase (farfurii de plastic, hârtii, sacoșe, sticle goale), un serviciu foarte eficient, de altfel, locul a fost foarte curat în tot timpul desfășurării sărbătorii. Nu pot să nu observ faptul că nici măcar rondurile cu flori nu au fost deranjate sau călcate în picioare, așa cum te-ai fi așteptat să se întâmple, ceea ce arată încă o dată puterea integratoare, disciplina impusă de ansamblul perimetrului sacru. Mai puțini pelerini ca anul trecut, efectele crizei economice, migrației și îmbătrânirii satelor sunt mai evidente în aceste pelerinaje locale. La acest lucru mă gândesc când ies pe poarta boltită a mănăstirii, cu un sentiment dulce-amar de bucurie și regret.

Mănăstirea Nicula, august

13 august 2013

CD-ul cu pricesne, vândut la pachet cu un tabloid. Drumul pe jos către mănăstire: fac cunoștință cu spațiul spiritual transilvănean. Comerțul din zonă: de la ceain la rucsac US ARMY. Micul Toderuț și secretul

scândurilor în cruce. Busuiocul de la poarta mănăstirii și competiția memorială. Tanti Sabina. Nicula și cele trei biserici ale sale. Sosesc primii pelerini, cu celebrii prapori în fruntea cortegiului. Fericit și nedumerit, starea mea naturală în timpul pelerinajului.

Lunga călătorie spre Mănăstirea Nicula, mai mult de 500 de kilometri pe șosele pline de camioane, gropi, microbuze și autobuze cu căpșunari aflați în tranzit, în cea mai aglomerată perioadă a verii. Într-o benzinărie, remarc tabloidul *Libertatea*, care a scos pe piață și un CD-supliment intitulat *Pricesne și cântece religioase*. „Numai cinci lei, nu ezitați, e scos acum proaspăt, cu sărbătoarea de 15 august”, spune grăbit vânzătorul. Pe una dintre copertile CD-ului este reprezentat un Hristos îndurerat, cu o cunună de spini uriașă, cred că este vorba de fapt de o captură de ecran, prelucrată în Adobe, din cunoscutul film al lui Zeffirelli, *Iisus din Nazareth*, versiunea *people* a suferinței hristice. Pe coperta a doua este imprimată lista celor care interpretează melodiile de pe acest CD: cunoscuți cântăreți de „muzică populară”, obișnuiți ai festivalului „Cântarea României” și stâlpi ai emisiunii „Tezaur folcloric”, reconvertiți acum în purtători de mesaj și emoție religioase, la pachet cu fotografii deocheate și știri de scandal. Religie de consum, cu alte cuvinte.

Ajung cu bine la destinație și mă grăbesc să iau pulsul acestui loc de pelerinaj despre care am auzit atât de multe și despre care cunosc de fapt atât de puține lucruri. Presimt că voi găsi multe lucruri inedite pe teren, legate de interferența dintre două confesiuni religioase, locul fiind plasat exact pe „riftul” religios european. La fel ca și la Mănăstirea Prislop din Hunedoara, poliția a organizat un sistem de mai multe filtre pentru a împiedica o parte dintre mașini să ajungă până la poarta construită în stil maramureșean a mănăstirii, evitând astfel blocarea completă a unui drum îngust, cu pantă accentuată, dotat în plus cu două curbe strașnice în ac de păr, care fac să urle motoarele și să scârțâie cumplit frânele celor care se aventurează să ajungă până sus. Strategiile folosite de cei care vor să depășească barajele de poliție sunt asemănătoare cu cele practicate la celebra Mănăstire Prislop: „Sunt avocata X, medicul Y sau soția colonelului Z”. Pe pajiștea de la intrarea în sat, se găsesc parcate zeci de mașini, microbuze și câteva autobuze, dar nu suntem decât în după-amiaza zilei de 13 august, grosul pelerinilor urmând să sosească abia mâine. Mă uit cu atenție la numerele de înmatriculare, marea lor majoritate sunt din Cluj și județele limitrofe. Situația este diferită deci de cea de la Prislop, unde am putut repertoria autoturisme înmatriculate în toată țara, din Constanța până la Timișoara, fără a mai vorbi de cele cu plăcuțe bulgărești, imposibil deci de identificat.

Niciodată nu m-am simțit mai „pelerin” ca acum, urcând dealul cu rucsacul plin în spate și cu o pătură în bandulieră, cale de șapte kilometri pe firul subțire de asfalt, ce devine din ce în ce mai îngust pe măsură ce se apropie de vatra celebrei mănăstiri, fondată în anul 1552,

una dintre cele mai vechi din Transilvania. Satul Nicula, pe care pelerinii îl străbat agale, constituie el însuși o mărturie vie a transformărilor pe care le-a suferit civilizația rurală în timpul comunismului și apoi sub presiunea modernității accelerate postdecembriste. Rațe și găște se joacă nestingherite într-un fir de apă, ca la începutul nesticăciunii, cum tot de începuturi amintesc și grajdurile mari pline cu iarbă uscată, livezile de pruni și peri și troițele cu Hristos pe cruce, plantate lângă gardul oricărei gospodării mai răsărite. La baza crucii se pot vedea înfățișate naiv instrumentele patimilor lui Hristos, cuiele, ciocanul, scara, Sfântul Potir, ultimul simbol fiind clar un împrumut din zona greco-catolică.

În multe dintre curțile spațioase odihnesc automobile înmatriculate în Spania, căpșunari-pendulari veniți în vacanța de vară. Termopanele și izolarea termică din polistiren ale unor case ce păreau a fi bicentenare, după anexele din spate, sunt numeroase și vizibile din cauza culorilor țipătoare cu care au fost vopsite. Se păstrează, încă funcțional, punctul de colectare a laptelui al fostului ICIL (Centrala de Industrializare a Laptelui), preluat acum de o mare companie privată din domeniul agro-alimentar. Fabuloase și casele de vacanță înșirate, ici și colo, de-a lungul drumului: casa de locuit construită (sau renovată) cu tot confortul civilizației moderne, încununată cu mandle antene satelit, în timp ce anexele și fostele acareturi pentru creșterea animalelor au fost conservate în starea în care se aflau, moarte, simple piese de muzeu „rustice” pentru plăcerea proprietarilor, în marea lor majoritate clujeni din clasa mijlocie veniți să-și petreacă vara la aer, departe de zbuciumul orașului.

Mi-a plăcut felul în care locuitorii satului observau din spatele gardurilor sosirea pelerinilor în grupuri compacte, ca niște somoni care urcă firul sinuos al unui torent de munte din Alaska; un amestec de mirare ancestrală în fața „străinului”, mirare reînnoită an de an, și bucurie comercială în fața pelerinului-resursă, care poate va lăsa și câțiva bănuți la tarabele înșirate în fața caselor. Cele mai elaborate păreau a fi cele ale romilor căldărari din Târgu-Mureș: ceane, tăvi, talgere, trepiede, discuri, toate din aluminiu, turnate și finisate cu mare acuratețe. Nu este prima oară când văd acest tip de comerț, ce-i drept, din ce în ce mai rar în ultima vreme, mai ales de când aluminiul beneficiază de o presă defavorabilă cu privire la efectele sale pe termen lung asupra sănătății umane. Dar aici, la Nicula, surprinzătoare sunt varietatea sortimentelor, precum și o listă de prețuri scrisă stângaci cu pixul pe o bucată de carton, *cean mic 30 lei*, o bază de negociere deci.

Dacă tot acest arsenal meșteșugăresc și culinar poate fi pus în relație cu urmele civilizației tradiționale din împrejurimi, cum pot fi oare interpretate tarabele care înșiră pe un fel de stative de lemn sau direct pe iarbă verde din fața curților tot felul de pături, saltele din izopren, veste de ploaie, rucsacuri uzate (inclusiv unul superb, US ARMY, care încă mai păstra pe el numele ultimului proprietar), lanterne, lămpi de tipul LED, baterii de rezervă, cuțite și bricege, caschete, un fel de Army-Shop, dar unul utilitar, fără pretenții și mofturi urbane. Puțin

mai departe, un alt punct cu farfurii de tablă și inox, caserole și bidoane de plastic. Odată instalat pe dealul de lângă mănăstire, aveam să-mi dau seama că toate aceste obiecte propuse spre vânzare (am uitat să menționez și aparatele de radio portabile, de mici dimensiuni) făceau, de fapt, parte din inventarul de bază al pelerinului de la Nicula, necesarul de supraviețuire în caz de ploaie torențială și în condiții de noapte.

Pe lângă mine urcă voinicește un bărbat cu un rucsac imens în spate, un rucsac verde, solid, cum erau cele pe care le purtau pe vremuri pădurarii și oamenii de la munte. Este însoțit de o femeie mărunțică, încărcată și ea de bagaje, mai au cu ei și un copil de șase-șapte ani, pe care aflu că se numește Toderuț, după cum era chemat autoritar de tată atunci când acesta era atras irezistibil de culorile și aromele tarabelor din jur. Deasupra rucsacului erau suspendate două bucăți de scândură de circa 1,20 metri lungime și 20 cm lățime, patru țărushi din lemn tare de frasin, ascuțiți la un capăt, și un ciocan de lemn. Toate erau legate împreună cu o sfoară tare de cânepă, iar ansamblul se balansa periculos atunci când bărbatul se întorcea brusc pentru a-l căuta din priviri pe neastâmpăratul Toderuț. Privindu-l, nu am înțeles absolut deloc rostul acestor bucăți de lemn, cu atât mai mult cu cât el nu era singurul care afișa acest tip de obiecte. „Misterul” s-a dezlegat tot la locul de pelerinaj: panta pe care pelerinii își petrec orele de veghe este una destul de accentuată, după câteva ore, picioarele și tot corpul amortesc foarte repede. Direct spus, exista pericolul real ca pelerinul să se „scurgă” spre vale la un moment dat, din cauza încordării și a oboselii. Cei cu experiență știu că trebuie să construiască o „instalație” de sprijinire a picioarelor cu ajutorul unor țărushi înfipti temeinic în pajiștea ierboasă și al scândurilor așezate mai apoi transversal. Încă o dată, am avut confirmarea faptului că pelerinajul se învață cu timpul, din greșelile și dificultățile întâlnite de omul-pelerin pe teren.

În cele din urmă, ajung la poarta mănăstirii și caut să fixez în minte mirosul acestui loc special de pelerinaj, înainte de a mă obișnui cu el. Acum, după numeroase experiențe de teren, înclin să cred că mirosul este fundamental în înțelegerea unui pelerinaj, fiind vorba de tot ceea ce nu se poate spune în cuvinte despre esențele sale constitutive. Surpriză, mirosul pelerinajului de la Nicula este unul neobișnuit, poate cel mai complex din câte am întâlnit și „gustat” până acum: busuioc verde, iarbă călcată în picioare, lemn, transpirație umană amestecată cu parfumuri ieftine, gaze de eșapament și, nota cea mai aparte, mirosul ascuțit de ambreiaj ars, suprasolicitat de panta dură și de locul îngust în care șoferii încercau să-și găsească un loc de parcare.

Lângă o grămadă de busuioc verde în floare este așezată tanti Sabina, 85 de ani, originară chiar din Nicula. Încerc să intru în dialog cu ea, după ce cumpăr un buchet de busuioc verde cu aromă puternică, îmbătătoare. Prima dificultate a acestui teren: nu înțeleg întotdeauna graiul aparte al acestor oameni, presărat cu regionalisme dificile pentru valahul care sunt. Încep prin a-i adresa întrebarea standard care a funcționat și a dezlegat limbile în majoritatea cazurilor: „Pe vremea comuniștilor,

tot așa venea lumea ca acum?”. De data aceasta, tanti Sabina mă privește lung, pe deasupra ochelarilor săi uzați, prinși cu elastic și reparați rudimentar cu sârmă. Cred că și ea este mirată de felul meu de a vorbi și articula cuvintele, plus întrebarea... „Comuniștii? Care comuniști, băiatule? Aici, la noi, ungurii și mai înainte austriecii au făcut prăpăd, mai răi decât comuniștii tăi. Eu eram fată tânără și am văzut cu ochii mei cum ne-au ars ungurii cărțile și icoanele din biserică în '40. Lasă-i pe comuniști în pace, că ei nu or făcut nimica la oamenii de pe aici”. Se cufundă din nou în muțenie, legând preocupat, cu gesturi experte, trei-patru fire de busuioac cu resturi de lână colorată. Simt că am început cu stângul acest teren, fiind prea „setat” pe alte pelerinaje, din alte regiuni istorice ale României, pe când, aici, istoria și memoria locului sunt diferite; harta și istoria etnică complicată începe să se facă simțită și ea. De altfel, afirmații de genul „aici la noi au fost distruse biserici cu tunul” aveam să aud de mai multe ori în dialogurile purtate cu pelerinii din împrejurimi, un fir roșu al memoriei colective din zonă.

Mănăstirea Nicula este plasată în centrul unui amfiteatru natural având în centru o bisericuță din lemn, strămutată aici în anul 1974 din cătunul Năsal Fănațe (Cluj), după ce mai vechea biserică din lemn cu hramul „Sfânta Treime” cade pradă unui incendiu devastator cu un an mai înainte. La o distanță mică se află „biserica de zid”, după cum o numeau pelerinii, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, construită între anii 1875 și 1879, unde se află adăpostită celebra icoană făcătoare de minuni *Adormirea Maicii Domnului*, pictată de un anumit Luca din Iclod, în 1681, cea care potrivit mai multor mărturii, surse orale și scrise, ar fi lăcrimat timp de trei săptămâni în luna februarie a anului... dar ce an nu se știe cu exactitate, deoarece există încă numeroase controverse legate de acesta, momentul săvârșirii minunii fiind socotit a se fi petrecut fie în 1670, fie în 1694 sau în 1699, în funcție de sursele la care ne raportăm, ortodoxe sau greco-catolice¹. Această icoană și locul de pelerinaj sunt produsul și o mărturie a contactului dintre două confesiuni, cea ortodoxă și cea catolică (în varianta greco-catolică, mai exact), servind ca reper memorial și ca mijloc de justificare, în același timp.

Intrarea în „biserica de zid”, construită inițial de greco-catolici, constituie o confirmare a celor afirmate mai sus. Spațiul interior este sobru, de o tulburătoare frumusețe. Un aer de abandon, de părăsire chiar, domină locul. Nu cunosc prea multe detalii și nu mă pot avânta în false ipoteze, dar înclin să cred faptul că disputele juridice asupra proprietății bisericii încep să lase urme vizibile asupra ansamblului. Vechile chilii

1. Istoricul Toader Nicoară avansează perioada 15 februarie – 26 martie 1694 (26 de zile) în studiul său „Le miraculeux et le magique dans la religion des Roumains de Transylvanie au XVIII-ème siècle”, citat în Crăciun, Ghitta, 1998, p. 415. „Urmare a acestui eveniment, mănăstirea Nicula a devenit locul de pelerinaj cel mai frecventat din Transilvania, cu mii de pelerini veniți din toate părțile.” La fel de neclară pare a fi și bibliografia picturului: preot sau mirean, de origine ruteană sau nu, profesionist, amator etc.

Ocolul bisericuței de lemn, în coate și genunchi

baziliene, de pe deal, suferă și ele adânc tot din această cauză. Interiorul bisericii este dominat de un curios iconostas din lemn de tei, lucrat de către Samuil Keresteșiu din Tășnad, după cum aveam să aflu din neașteptat de echilibrata monografie dedicată mănăstirii de către arhiman-dritul Dumitru Cobzaru, fost stareț al mănăstirii între anii 2000 și 2009. M-a impresionat mult și podeaua de lemn, uzată de pașii miilor de pelerini care s-au perindat pe aici de-a lungul vremii, care poartă privirea spre altarul aurit, „un adevărat soare care are la centru o foarte frumoasă cruce ce-și sprijină baza pe sfintele uși (...). La intersecția celor două brațe ale crucii se află un gol de formă circulară, mărginit de o bogată dantelă sculptată, unde este ridicată, printr-un ingenios sistem de scripeți, Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului, pe timpul oficierei serviciului religios. În afara acestui timp, icoana este coborâtă în fața sfintelor uși pentru a fi venerată și sărutată de pelerini” (Cobzaru, 2010: 50). Acest iconostas aparte mi-a amintit de unul dintre acele *relicvarii* catolice, bogat și iscusit împodobite, cu vagi accente pietiste, pe care le-am întâlnit de atâtea ori în Occident. Numai că în ochiul de cristal prin care arată de obicei prețioase relicve era expus de această dată chipul unei icoane inițial ortodoxe. Un bricolaj de sens subtil, cheia înțelegerii pelerinajului de la Nicula, a perenității și a forței acestuia. Dacă acceptăm faptul că Orientul creștin privilegiază un cult al icoanei Fecioarei Maria, iar Occidentul, un cult al Fecioarei în liturghie, apariții miraculoase și pelerinaje (Boutry, 2008: 120), Nicula reprezintă o unică sinteză a acestor două tendințe.

Pentru a termina descrierea generală, mai trebuie adăugat că ansamblul vetrei mănăstirești este dominat de masa din beton și cărămidă a noii biserici începute în anul 2001, aflată în stadiul de finisaj atât la interior, cât și la exterior. Este o construcție grațioasă, lansată frumos în spațiu, în ciuda mărimii sale, dar care zdrobește restul clădirilor din jur. Mai târziu, când am intrat în biserică nouă, am văzut că și ea joacă un rol esențial în buna desfășurare rituală a pelerinajului. În spațiul din interior erau amenajate mai multe „alveole” dispuse circular pentru pelerinii care doreau să se spovedească. De dimensiuni reduse, m-am dus cu gândul la niște „confesionale” catolice, deschise, logica secretului spovedaniei constând în acest caz în apropierea de preot și nu în obstacole construite, după cum este cazul în Occident. Fiecare dintre aceste alveole (sau nișe? – îmi este greu să le găsesc numele exact) are afișate deasupra numele preoților slujitori, în marea lor majoritate preoți tineri. Bănuiesc, dar nu pot verifica deocamdată, că este vorba de preoți din Cluj și împrejurimi, apropiați ai mănăstirii, invitați să contribuie la bunul mers al hramului.

Tot acum, la această oră de sfârșit de după-amiază, încep să sosească și primele grupuri de pelerini din regiune, având în componență un număr variabil de persoane, cam între 10 și 50. Îmi pare rău că nu m-am putut documenta mai mult despre această practică de pelerinaj, sunt convins că există o bogată literatură pe acest subiect care mi-a arătat că este vorba de o practică recurentă a întreg bazinului carpatic, cu reverberații până în Polonia și Ucraina¹. Ca simplă observație de teren, trebuie să mai adaug faptul că grupurile aveau *prapori* specifici fiecărui sat în parte, iar primul lucru pe care-l făceau, odată ajunse în perimetrul mănăstirii, era să dea ocol, cântând, micii biserici de lemn. Profitând apoi de faptul că aglomerația nu era atât de mare în această zi de 13 august 2013, urcau și în mai vechea biserică „de zid” pentru a realiza o fotografie de grup, în imediata proximitate a icoanei făcătoare de minuni.

1. Fenomenele de interferență culturală din regiune sunt evidențiate și analizate în studiul doamnei Violeta Barbu, „Imago Virginis. Essai d'anthropologie religieuse sur les représentations miraculeuses de la Vierge aux Pays Roumains”, *Studii și Materiale de Istorie Medie* (SMIM), nr. XIX/2001, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București, pp. 36-90. Astfel, există tulburătoare asemănări între practica pelerinajului de la Nicula și cel din Ungaria de la Máriapócs (important loc de pelerinaj greco-catolic), inclusiv prin practica purtării de prapori și de alte stindarde; icoana din Ungaria a lăcrimat în anul 1696, fiind tot o *Hodighitria* (povățuitoarea, cea care previne înainte de necazuri), cât se poate de bizantină ca aspect general. Pagina oficială a acestui pelerinaj este www.mariapocskegyhely.hu, cu o secțiune și în limba română.

14 august 2013

Ana și Maria, două pelerine greco-catolice. „Scutul” de adăpost al pelerinilor din Sânmihaiul de Câmpie, anul 1969. Rândul de așteptare format la intrarea în biserică. Icoana de la Nicula și uluitoarea catapeteasmă ce o găzduiește. Incidente între pelerini și reporteri. Slujba de noapte și prohodul Maicii Domnului. Mii de voci cântă împreună. Zogre Gabriel, îngerul meu păzitor. Bucuria populară a pelerinajului.

Dimineață senină de vară. Urc iarăși în ritm susținut rampa ce duce spre mănăstire. O mulțime mare de pelerini în jurul meu, mult mai mulți decât în după-amiaza zilei de ieri, grăbiți să se instaleze pe pantele din jurul mănăstirii. Remarc în treacăt același mers apăsător, responsabil, al pelerinilor, identic cu cel al pelerinilor de la Iași, atunci când parcurg segmentul Gară-Catedrală. Numai că la Iași graba semnifică timp de așteptare economisit efectiv la rând, pe când aici este vorba de achiziția unui loc mai bun, mai comod, care să permită o mai bună vizibilitate asupra marelui eveniment religios ce va începe în curând. Nu toți pelerinii urcă pe jos, unii dintre ei folosesc microbuzele unei firme de transport local din Gherla. Cu ajutorul a trei microbuze care scârțâie din toate osiile, ca și cum ar suspina după tinerețea lor pierdută pe autostrăzile din Germania, pelerinii pot face continuu naveta între satul Nicula din vale și mănăstire. Chiar în momentul în care scriu aceste rânduri, mă întreb cum fac șoferii lor să evite aglomerația de pelerini răspândiți de-a lungul întregului drum, tarabele cu mărfuri plasate până la marginea înguste șosele, puii, rațele și găștele localnicilor.

Urc dealul în compania a două femei, Ana și Maria, după cum s-au recomandat, originare dintr-un sat din nordul județului Cluj. Nu am reușit să rețin numele satului, imposibil de luat note în timpul urcușului. Dialogurile următoare sunt reproduse din memorie. Amândouă au cam 70-75 de ani, mă întreabă direct: „De unde viniți, că nu aveți vorbă de pe la noi și de ce lege sunteți?”. Le spun că „de loc” sunt din județul Brăila, de la câmpie deci, dar acum sunt nevoit să locuiesc în București, iar „legea” este ortodoxă. După ce schimbăm impresii despre vreme și despre diferențele dintre agricultura de munte și cea de câmpie, aflu că amândouă sunt greco-catolice, au venit special pentru pelerinaj, așa cum fac de ani de zile, de când erau tinere. Mai spun că: „Noi ne-am ținut mereu legea noastră, chiar și în timpul comuniștilor”, iar acum merg să se închine la icoană, după care vor merge la biserica greco-catolică din satul Nicula, în așteptarea slujbei. Tensiunile acumulate istoric dintre greco-catolici și ortodocși sunt foarte prezente în felul lor de a relata istoria icoanei miraculoase și a mănăstirii. Simt cum încearcă să-mi menajeze susceptibilitățile legate de propria mea confesiune, de „legea mea”, cu alte cuvinte, un ecumenism discret,

autoimpus¹. O piatră rotundă și grea, ca un ou de găină, proiectată de unul dintre cauciucurile microbuzelor care urcă panta, o atinge năprasnic pe pelerina Ana chiar în rotundul gleznei, mai să se prăbușească la pământ de durere, așa că sunt nevoit să o ajut să urce, cu greu, ultima parte a pantei. Ana îmi spune că băiatul este „domn” la Cluj, medic, de mic i-a plăcut cartea, e tare mândră de el. Numai că majoritatea tinerilor au plecat din sat, și pe vremea lui Ceaușescu, și mai ales acum, „cu schimbarea vremurilor, nu mai are cine veni pe jos, cum se făcea când eram noi tinere. Mai venim noi și gata, nimic din urmă”. Ascultând-o și încercând să o ajut cât puteam de mult, îmi spuneam că majoritatea pelerinilor din mediul rural cu care am stat de vorbă în diverse locuri de pelerinaj consacrate din țară aduc mai devreme sau mai târziu în discuție depopularea satului românesc, îmbătrânirea lui, dar o fac cu o mare demnitate, fără să se plângă. Poate că ei înțeleg mai bine decât noi istoria și ceea ce numim generic „mersul lumii”, decât noi ceilalți, conectați 24/24 ore la Internet și lecturi de bibliotecă. De fapt, cred că „biblioteca” nu ajută deloc în astfel de cazuri. Am ajuns și la poarta mănăstirii. Maria, mai degrabă tăcută în timpul călătoriei, se apropie de mine, își împreunează mâinile în poală așa cum numai un țăran știe să o facă, se ridică pe vârfuri (am uitat să precizez că este foarte scundă), aproape că îmi șoptește la ureche cu o voce scăzută, pierdută de emoție, „domnule, eu vă mulțumesc că înțelegeți și legea noastră. Că toți suntem români și tot Dumnezeu al acela îl avem”. Nu mai știu ce să răspund, dau automat din cap ca o păpușă stricată, traversez iarăși unul dintre acele momente delicate ale terenului-pelerinaj în care-mi vine să las totul baltă și să încep altceva. Ana și Maria se îndepărtează sprijinindu-se una pe cealaltă, mai apuc să le văd cum intră în rândul care a început să se formeze la intrarea în „Biserica de zid”, acolo unde icoana a fost expusă spre închinare.

Reporterii televiziunilor prezente în curtea mănăstirii vânează cu asiduitate grupurile de pelerini îmbrăcați în costume populare, cu prapori în frunte, precum și pe cei care dau ocol în coate și genunchi

-
1. Fragmente din aceste note de teren au fost publicate în *Revista 22*, din 24 septembrie 2013, cu titlul „Mănăstirea Nicula. România plânge pe *The Sun*”. Printre diversele comentarii de care a beneficiat articolul (dintre care două retrasau minuțios istoria locului, din perspectivă greco-catolică) mi-a atras atenția unul publicat în data de 30.09.2013. Cu toate că nu cred în democrația absolută a mediilor virtuale, îl reproduc ca atare, deoarece mi se pare ilustrativ pentru înțelegerea acestui loc de pelerinaj; orice tentativă de abordare a lui, oricât de „neutră” ar fi, suscită aprige pasiuni memoriale. „Ar fi foarte bine dacă *ecumenismul discret* al oamenilor simpli ar fi însoțit de o politică la fel de creștinească a Bisericii Ortodoxe Române, care refuză în continuare retrocedarea bunurilor Bisericii Greco-Catolice, obținute cu sprijinul legilor abuzive de pe vremea comuniștilor, adică prin fraudă. Menționarea în trecut a *tensiunilor istorice* dintre greco-catolici și ortodocși, *fără a lua o poziție clară (s.m.)* față de această nedreptate istorică strigătoare la cer înseamnă de fapt sancționarea acesteia din urmă.” Semnat „Mihai Lungu”.

bisericeții de lemn, afundați în nisipul albicios din jur. Mai târziu, după ora prânzului, o mare de pături, saci de dormit, corturi și folii de plastic a luat în stăpânire aproape tot perimetrul disponibil al dealurilor din jur, indescriptibila combinație de culori și configurații spațiale. Dacă la pelerinajul sub forma unui rând de așteptare conflictele dintre pelerini apar din cauza tentativelor de intruziune în rând, aici la Nicula am putut remarca mai multe momente tensionate între pelerinii care își disputau cu ardoare puținul spațiu disponibil de pe pajiște pentru a întinde pături sau saci de dormit.

În ciuda faptului că densitatea umană din jur este atât de mare, îmi este destul de greu să intru în vorbă cu cei din jur. Sunt grupuri deja constituite, compacte, care acceptă cu greu intruziunile de orice fel. Doar Vasile, bărbat cam pe la 40 de ani, originar dintr-un sat de lângă Gherla, cu palme mari și crăpate de efort, care sigur lucra în construcții, acceptă dialogul și spune cu jumătate de gură, uimit de accentul meu și proveniența mea geografică, „Brăila?”. Repetă numele orașului neîncrezător, ca și cum ar fi fost vorba de capătul lumii. „După anul 2000, acuma de curând, catolicii au încercat să fure icoana, chiar când era scoasă din biserică. Noroc cu jandarmii, că și-au dat seama imediat și au fost prinși.” Dincolo de aceste relatări legate mai degrabă de religiozitatea populară, se simte în continuare tensiunea palpabilă dintre ortodocși și greco-catolici, faptul că fiecare încearcă să-și legitimeze întâietatea istorică asupra locului și icoanei¹.

Undeva pe deal, chiar în fața altarului de vară, remarc o construcție aparte, un chioșc deschis de fier și sticlă armată, groasă. O icoană naivă, dar nu lipsită de grație, reprezentând scena Adormirii Fecioarei domină construcția, iar pe două panouri laterale stă scris: „Pelerinii din Sânmihaiul de Câmpie” și „Anul 1969”. Spațiul din interior era plin cu pelerini obosiți, dar satisfăcuți că au găsit un loc atât de bun pentru noapte. Aș dori să știu mai multe despre această construcție ad-hoc a pelerinilor de acum 44 de ani, din această localitate din județul Bistrița;

1. Abia după efectuarea acestui pelerinaj și la finalul redactării prezentei cărți am intrat în posesia unei prețioase lucrări intitulată *Le cas Nicula*, dedicată analizei discursului ortodox și greco-catolic cu privire la Mănăstirea Nicula în perioada 1918-2011. Autorul este Ph.H. Blasen, care a sintetizat, de fapt, textul lucrării sale de master susținută la Universitatea din Lausanne, în septembrie 2011. Ar fi foarte multe de spus despre această cercetare, începând cu dificultatea vizibilă de poziționare a autorului. Acesta constată că la Nicula totul pare a fi subiect de controversă, de la memoria locului și a icoanei la patrimoniul imobiliar. Pelerinii ortodocși, majoritari astăzi, acordă o mare importanță dimensiunii mitice a locului, pe când cei greco-catolici se concentrează mai ales pe istoria sa, încercând să se legitimeze printr-o logică preponderent istorică. În toată perioada studiată, s-a constatat o ostilitate deschisă între discursurile publice ale celor două părți în legătură cu Nicula. Cel mai mult suferă din cauza acestor dispute desfășurate pe mai multe planuri patrimoniul inestimabil al locului, care aparține României și nu unei biserici anume, afirmă autorul în concluzia lucrării (Blasen, 2011).

în limbajul locului i se mai spune și „scut”, așa cum adăpostul individual improvizat din pături sau folie de plastic tot „scut” se cheamă. Este vorba de un semn distinct al rezistenței pelerinilor, dar și de un martor al diferențelor regionale dintre „ortodoxiile” românești. Continui să mă deplasez de-a lungul abruptei coaste de deal. Observații răzlețe: dacă la pelerinajul de tip „rând de așteptare” scaunele utilizate de pelerini sunt mici, portabile, ușoare, aici, o parte dintre cei prezenți au cu ei scaune mai ample, ca niște șezlonguri, cu mânere prevăzute cu spații speciale pentru depozitarea cutiilor de băutură răcoritoare. Evident, sunt amplasate acolo unde terenul este mai plat, semn că este vorba de un pelerinaj „static” și nu unul dinamic, ritualul religios se contemplă ca un spectacol de teatru, odată depășită etapa penitenței fizice (urcatul dealului, purtatul praporilor etc).

„Scutul” din anul 1969

S-a format și un rând de așteptare de circa 150-200 de persoane în jurul „bisericii de zid”, compus din pelerinii care doresc să se închine la icoană. Timpul de așteptare nu a depășit însă niciodată două ore, chiar și în momentele de maximă afluență a pelerinilor. Interesantă și insolită mi s-a părut tactica adaptată de jandarmi pentru fluidizarea fluxului uman: un „calup” de circa 30 de persoane era admis în biserică, apoi ușa de la intrare se închidea temporar până ce pelerinii se închinau la icoana împodobită cu un „acoperământ” magnific, compus din zeci de flori strânse minuțios împreună. Prin observație directă, am putut

vedea cum pelerinii adoptau o atitudine reculeasă, parcă intimidată de celebra icoană, o sărutau grăbiți, atingând cadrul acesteia cu mici buchete de busuioc pregătite anterior. Unii scoteau din bagaje, cu gesturi grăbite, veșminte ale celor apropiați pentru a le atinge efectiv de geamul de protecție al icoanei sau de cadrul acesteia. Alții schițează gesturi circulare, ca și cum ar fi colectat lacrimile de altădată. Nimic însă din excesele emoționale pe care le-am putut vedea la pelerinajele cu moaște, semn că *obiectul în sine* al devoțiunii populare își pune amprenta și asupra felului de închinare. Nu am putut rămâne prea mult timp în interior, după circa 10 minute sunt invitat politicos, dar ferm de către unul dintre jandarmi să părăsesc incinta pe una dintre ușile ei laterale. Mă supun, cu mare regret, așa fi vrut să înțeleg mai bine ceva din prezența sublimă a acestei icoane. Aici am simțit acut cât de profundă este remarca lui Eliade cu privire la dialectica sacrului: prin simplul fapt de a se arăta, sacrul se ascunde (Eliade, 1973: 176). Imaginația omului-pelerin în fața acestuia nu are limite, iar tehnicile de venerare, de „colectare” a lui, de asemenea. Distanța dintre această icoană și racla Sfintei Parascheva de la Iași, de exemplu, este una foarte mare și inexistentă în același timp; diferite ca formă, unite prin transcendență.

Ora 18.30-19.00. Cerul este închis, în aer plutește o vagă amenințare de ploaie. Lumina scade și ea, încetul cu încetul. Așezat pe pătura mea uzată, încerc un plăcut sentiment de comunitate pelerină, în sensul cel mai „turnerian” cu putință. Noi și „ceilalți”. Poiana de la Nicula și restul lumii. Parcurg circular cu privirea locul din imediata apropiere și-mi dau seama că majoritatea vecinilor mei au origini rurale, după felul în care sunt îmbrăcați, vorbesc sau mănâncă. Ca, de pildă, Nastasia, 81 de ani, originară din Ceaba, un sat din județul Cluj. Îmi povestește cu multă bucurie cum merge ea la acest pelerinaj de mai bine de jumătate de secol, an după an, cred că este vorba de cea mai perseverentă și longevivă pelerină cu care am discutat până acum. Înainte vreme, oamenii din sat veneau doar pe jos la Nicula, acum au mașini și microbuze la dispoziție, dar nu prea mai vin, lasă să se înțeleagă Nastasia. Am mari probleme în a-i înțelege spusele, graiul fiind împănât cu o mulțime de regionalisme din maghiară și germană. „Când eram eu tânără, aveam doar rochie de cânepă și o pereche de cizme; veneam pe jos, cântând, aici la Nicula. Ne veseleam. Acuma, câte haine sunt și tinerii nu mai vin. Au saci de haine, le țâpă (aruncă) una-două, dar degeaba, de venit nu mai vin. Nu aveam ce încălța și ne făceam tăpăloage (un fel de ciorapi groși din lână), ne cocea piciorul în ei de atâta mers. Era greu drumul, tot pe jos, cu poveri în spate. Da, o fost și bine, și mai mestecat, dar le-am dus pe toate. La 81 de ani ai mei, mi-am căpălit mălaiul (am terminat de prășit porumbul) și am venit”.

O reporteriță de la o cunoscută televiziune din București (fac această precizare pentru că în zonă erau prezente și o mulțime de posturi locale) pășește cu pas rar, atent, printre pături și saltelele de pe pajiște. Parcă-i o barză plecată pe ogor să caute hrană pentru puii flămânzi din cuib.

Odihna pelerinilor, în așteptarea slujbei de seară

Numai că puii sunt, în cazul ei, colegii din redacția avidă de știri proaspete. O urmează un cameraman îmbrăcat cu pantaloni largi, cu buzunare multe, o cămașă în carouri și o caschetă aruncată neglijent pe cap, total defazat față de „spiritul” locului. Tânăra găsește prada perfectă, un grup de țărânci așezate pe iarbă, îmbrăcate în port popular, cu splendide costume cu broderie neagră, ceea ce le conferă o demnitate naturală, aparte. Începe prin a le adresa obișnuitul set de întrebări „de pelerinaj”: de unde sunteți, câți ani aveți, pentru ce vă rugați etc. Surpriză, însă! Un cuplu, soț și soție, pensionari urbani, accent ardeleanesc pronunțat, aflat în imediata apropiere a femeilor de la țară, intervine abrupt, interpellând-o: „Domnișoară, nu ar trebui să fiți lăsați să filmați aici! Oricum, spuneți numai minciuni despre noi și manipulați. Eu am fost cu soțul meu de curând la București, la Sfântul Nectarie. Am văzut cu ochii noștri cum au decurs lucrurile la acel pelerinaj, dar voi tot despre scandal și înghesuală ați vorbit pe post!”. Tânăra se oprește nedumerită, invocă vădit iritată „dreptul democratic de a filma” (citez *mot-à-mot*), dar starea de nemulțumire a celor din jur este în creștere, așa că sunt nevoiți în cele din urmă să părăsească perimetrul precis în care m-am găsit și eu, din pură întâmplare. Asta nu înainte ca însoțitorul-cameraman să îndrepte camera, prefăcându-se că filmează, spre cei doi soți care au protestat, ca un fel de pedeapsă-avertisment

media. Numai bătrânele cu care începuse inițial dialogul par a regreta întâmplarea, cred că-și doreau atât de mult să se vadă la televizor! Dintre toate atitudinile de respingere a echipelor TV pe care le-am văzut pe teren, de departe aceasta a fost cea mai decisă și reactivă.

Alte note de pe teren, în așteptarea slujbei de noapte, punctul culminant al întregului ritual. Femeia tânără, cu basma neagră strâns legată în jurul capului, îmbrăcată extrem de modest. Ținea în mână un volum ilustrat cu magnetica figură a părintelui Arsenie Boca. Am privit-o îndelung, poate mai bine de 20 de minute, de la o oarecare distanță, camuflat de unul dintre stejarii din poiană. În tot acest timp, s-a tot jucat cu volumul, l-a plimbat dintr-o mână în alta, balansându-l ușor etc. Dar nu a citit efectiv niciun rând din acesta. După acest episod, m-am întrebat dacă, în cazul său și al altora, afișarea logoului Arsenie Boca nu este altceva decât o expunere publică a identității pelerine, o marcă identitară, un semn de apartenență la comunitatea celor care au „redescoperit” un fel particular de credință, emoțional și unidirecțional, la începutul anilor 2000.

O altă întâlnire: pelerina cu pelerină. O pelerină de ploaie albastră, amplă, pe care scrie cu litere mari, argintii, *Medugorje*, pe care femeia o poartă peste haine cu toate că nu cade nicio picătură de apă din cer, iar căldura umedă apasă greu. Tocmai a coborât dintr-o mașină de teren marca Land Rover, înmatriculată într-un județ din Ardeal. O abordez „eroic” și decis, sub pretextul că de multă vreme vreau să merg și eu la Medugorje și nu știu ce trebuie să fac. Impresionată de accentul meu și de distanța geografică („De unde sunteți? Din Brăila, vai ce de drum ați bătut până aici” – e definitiv, orașul de la malul Dunării reprezintă alteritatea absolută în inima Transilvaniei), acceptă dialogul, atinsă în orgoliul său de pelerină cu experiență. Furnizează clar și aplicat toate informațiile logistice necesare, datele de contact ale organizatorilor, bazați în cea mai mare parte a lor la Timișoara. Apoi mă avertizează că nu este un pelerinaj ușor de realizat, „ca acestea de la noi din România, cu care suntem obișnuiți, dar odată ajuns, să știți că veți cunoaște mari satisfacții spirituale, e cu totul deosebit”. Apoi marchează detalii despre buna organizare a locului: în ciuda maselor mari de oameni proveniți din toată lumea, „nu veți vedea îmbulzeală sau ceartă”. Mimând naivitatea, întreb dacă „ortodocșii au și ei voie să meargă acolo”. Imediat răspunde că „foarte mulți ortodocși fac alegerea de a *încerca și altceva*” [s.m.], ea însăși fiind ortodoxă practicantă. „Doar și catolicii și greco-catolicii sunt frații noștri”, afirmă femeia concludiv, același tip de discurs ecumenic primar, la firul ierbii, pe care l-am întâlnit și în alte cazuri în care pelerinii au experimentat mixitatea confesională.

În tot acest timp, continuă să sosească noi și noi valuri de pelerini, inclusiv cei provenind dintr-un microbuz alb, cu plăci de înmatriculare de Iași, care a fost lăsat să urce până la poarta mănăstirii. Este vorba de un grup de circa 30 de persoane, bărbați și femei deopotrivă, cei din jur percep imediat accentul moldovenesc, așa că-i întreabă de unde

Estrada și instalația de sonorizare aferentă. Dispunerea circulară a pelerinilor.

provin. „Tocmai de la Iași”, spun pelerinii în cor, ceilalți clatină admirativ din cap, încercând să le găsească un loc pe pajiștea și așa supraaglomerată la acea oră. La fel ca și la Prislop, am confirmarea că pelerinajul este generator de solidaritate națională, diferențele regionale fiind estompate de comunitatea pelerină. Mai mult decât atât, „stigmatul” moldovenesc, atât de prezent în Transilvania datorită marilor translatări de populație din perioada industrializării accelerate din anii 1970-1980, pare să fi dispărut în aceste momente. Grupul de pelerini din Iași se simte protejat, chiar valorizat de identitatea sa regională.

Ora 21.30. Slujba de noapte, utrenia și prohodul Maicii Domnului. Acum începe și concertul clopotelor mănăstirii, plasate pentru moment în aer liber, pe un postament masiv de lemn, în așteptarea finalizării lucrărilor la noua biserică. Instalația este manevrată de clopotari, oameni în carne și oase, și nu de o oarecare mașinărie electrică comandată prin satelit, spre marea bucurie a privitorilor din jur, care pot vedea *pe viu* incredibilul spectacol al bătăii unui clopot, tot efortul și pasiunea depuse de clopotarii care aproape că și-au luat zborul de la pământ. Oamenii ascultă muți, pierduți în uimire și emoție, jocul copleșitor de sunete al florilor de bronz, amplificat și mai mult de dealurile din jur. Mulți dintre ei au lacrimi în ochi. Pelerini cu lumânări aprinse în mâini înconjoară biserica din lemn, în timp ce icoana Maicii Domnului este scoasă afară, în spațiul altarului de vară.

A început deci marele moment al slujbei de seară. Noaptea este caldă, cerul acoperit de nori, dar nu plouă, cu toate că în depărtare, la doar câțiva kilometri, se văd scurte străfulgerări luminoase care-i fac pe pelerinii aflați pe pajiște să-și controleze, cu mare spaimă bagajele aflate la îndemână. Vocea puternică și clară a cântăreței Eugenia Marinescu atacă în direct celebra priceasă *La Nicula sus în Deal*: „La Nicula sus în deal/ În frumosul nost Ardeal/ în mijlocul codrului/ Șade Maica Domnului/ Șade Maica și așteaptă/ Căci spre mila ei se îndreaptă/ Tot poporul credincios/ Și cu trenul, și pe jos!”. Mărturisesc deschis, acum când încerc să deslușesc și să transcriu notele de teren luate pe dealul de la Nicula, acesta a fost unul dintre cele mai semnificative momente din câte am trăit de-a lungul întregii perioade de documentare pe teren, în decursul a patru ani de zile. „Noaptea de la Nicula, mai luminoasă decât o zi” după cum spunea părintele Dumitru Cobzaru în a sa monografie, s-a dovedit a fi o adevărată piatră de încercare. Prea multă emoție colectivă, care m-a prins în mrejele sale. Este dificil să rezisti acestei uriașe mulțimi de oameni cu lumânări aprinse în mâini, cântând la unison, într-o comuniune deplină, imposibil de realizat altfel în viața reală. Și totuși. După primele momente de uimire, așezat undeva foarte sus, aproape sub poala pădurii, am o bună viziune de ansamblu asupra întregului. Totul pare a fi un mare Woodstock religios¹: cântece, corturi, voci tainice, pături, lumânări aprinse, ecrane roșii-albăstrui ale telefoanelor mobile, mulți dintre cei prezenți le țin luminate pentru a transmite departe ceva din „inefabilul” ceremoniei.

Nu mai am suficientă lumină pentru a lua note de teren în micul meu carnet de buzunar tocmai când încercam să descriu impozanta „gardă năsăudeană” de la icoană, doi flăcăi voinici îmbrăcați în costume naționale, afișând cu mândrie cunoscuta pălărie rotundă cu pene de păun a grănicerilor imperiali, cei care s-au bătut pe vremuri de la egal la egal cu armatele napoleoniene. Cu mâna stângă, încerc să fac lumină cu o lanternă de buzunar, dar întreprinderea nu prea îmi reușește. Atunci se apropie discret un băiețel de șapte-opt ani, blond și foarte delicat, îmbrăcat cu o haină de doc ușor, de vară, dar încheiată până la gât. O haină teribil de demodată, design depășit din anii 1980, proveniență second-hand, fără îndoială. Purta cu el o candelă de plastic care-i arunca pe față valuri discrete de lumină. Parcă era un înger apărut de niciunde. Fără să spună un cuvânt, a ridicat deasupra capului

1. Sociologul ieșean Nicu Gavriluță folosește expresia „pelerinajul, un Woodstock al ortodoxiei românești” într-un eseu dedicat pelerinajului de Sf. Parascheva de la Iași, pe care eu l-am perceput în momentul publicării sale mai ales ca pe o pledoarie pentru studiul amănunțit al acestuia. O cercetare socio-antropologică a pelerinajului din România actuală ar putea releva amploarea socială și spirituală a fenomenului, ipostaze ale desacralizării și politizării evenimentului, economia locală, fără a mai vorbi de „dimensiunea turistică și hedonistă a pelerinajului, scopul ultim, experiența sacralului, fiind astfel recompus și fractalizat”, afirmă autorul (Gavriluță, 2010: 91-93).

Nicula, acest „Woodstock” al ortodoxiei din Transilvania

meu candela cea mică. Nu ne cunoaștem, nu i-a cerut nimeni să facă acest gest, nu ne vom mai întâlni niciodată după aceasta. Termin de redactat ultimele note ajutat de lumina palidă și-l întreb cum îl cheamă. Cu o voce subțire, dar sigură pe ea, îmi spune „Zogre Gabriel”, fiind de loc dintr-o localitate din Sălaj, a cărei denumire nu am reținut-o, din păcate.

Nu știu ce să mai spun după întâmplare, care-mi ridică iarăși un nod de emoție în gât, mi-e teamă să nu „spiritualizez” prea mult tot ansamblul, poate că este doar un episod din spectacolul cotidian al vieții și al morții, al pelerinajului ca loc de socializare prin definiție. Mulți tineri vorbesc nestingherit la telefoane mobile, alții fac scurte plimbări în întunericul plimbării din apropiere. Iar la întoarcerea la pensiunea unde am locuit temporar, în jurul orei două din noapte, tineri și mai puțin tineri din Nicula, Gherla și din alte localități din zonă luaseră în stăpânire drumul de acces spre mănăstire, profitând zgomotos de toate atracțiile tonetelor vânzătorilor ambulanți, risipite de-a lungul acestuia.

15 august 2013

Reîntâlnesc vechi cunoștințe: călugării sound system și vânzătorul de pachete miraculoase. Rromii de la Iași, la Nicula. Comunicatul oficial al Jandarmeriei. Cum arată poiana de la Nicula după plecarea pelerinilor.

Tabloidul The Sun. Fotografii cu „garda năsăudeană”. „La Nicula, plângi toată noaptea, garantat”, declară o pelerină din Vălenii de Munte. De ce pelerinajul de la Nicula este atât de special.

Ora 08.30 dimineața. Pe drumul care urcă spre mănăstire se găsesc acum două fluxuri de pelerini, care „curg” unul de-a lungul celuilalt: cei care urcă panta cu același pas alert pentru a participa la liturghia arhierască săvârșită de un mare sobor de preoți și arhieriei, în frunte cu Mitropolitul Andrei Andreicuț, și un altul, mult mai numeros, format din pelerinii care au petrecut noaptea pe dealul de lângă mănăstire, iar acum se întorc acasă. Este o bună ocazie de a privi în voie bagajele pelerinilor care coboară rampa accentuată, sunt mult mai elaborate și mai voluminoase decât ale pelerinilor de tip „rând de așteptare”, prima impresie se confirmă, un detaliu esențial pentru înțelegerea acestor două tipuri diferite de pelerinaj.

Călugării *sound system*, cei pe care i-am întâlnit la multe pelerinaje majore din țară, sunt amplasați pe marginea drumului de acces, cu panglicile lor tricolore, icoane și mirul lor cu miresme tari. Numai că, de data aceasta, din boxele ambulante răsună pricesne și nu cântări bizantine, ca la Iași sau București. Afluență mare a pelerinilor care coboară panta și doresc să fie miruiți, cu un gest automat și grăbit, de unul dintre călugări. Marea majoritate lasă drept ofrandă un bilet de un leu. Un tânăr athletic, într-un trening negru și cu papuci de plajă în picioare, încearcă să ordoneze rândul care nu încetează să ia proporții. După miruire, fiecare pelerin, purtând pe frunte o urmă uleioasă și intens mirositoare, primește un mic fluturaș de hârtie cu imaginea unei cabane de lemn cu un singur etaj, construită într-un stil vag „bucovinean”. Lângă imagine este lipită o săgeată indicatoare mare, iar deasupra acesteia scrie: „O părticică din contribuția MEA. Așezământul social”. Puțin mai târziu, după terminarea slujbei și a pelerinajului, reușesc să stau de vorbă cu unul dintre cei doi călugări, care a urcat în curtea mănăstirii pentru a cumpăra suveniruri de pelerinaj, mai ales reproduceri ale icoanei miraculoase. Aparțin, într-adevăr, Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi, după cum aflasem anterior, fără a putea verifica însă informația. Întreb, puțin provocator, dacă moldovenii de la Iași sunt mai darnici și mai deschiși la pungă decât ardelenii de la Nicula. Bărbatul rotund, blond, cu un „ceva” slavo-ucrainean în privirea sa verdealbastră, râde cu poftă, deloc deranjat, și-mi spune cu umor: „Nu sunt mai darnici, dar sunt ceva mai bogați! Numai că zici că au arici pe fundul buzunarului”.

Prezent la datorie este tânărul vânzător de pachete tămăduitoare „Maica Domnului Siriaca”, altă veche cunoștință de pelerinaj (Suceava, Nicula). Este îmbrăcat cu aceeași fustanelă neagră, pseudomonahală, care-l ajută să facă parte din peisajul ambient. Astăzi a făcut un pas înainte spre, hai să spunem, „profesionalizarea” deplină ca vânzător de produse magico-religioase. Pe lângă „pachetul Maica Domnului Siriaca”, expune acum pe o măsuță de lemn și alte „pachete tămăduitoare”, după

cum le denumește chiar el, ale unor sfinți foarte cunoscuți și apreciați. De altfel, nu ezită să le recite viața, un fel de pateric ad-hoc, în fața ochilor uimiți ai cumpărătorilor, virtuțile curative ale produsului fiind abil strecurate în lunga litanie. „Dacă vă troznește noaptea mobila în casă, tablourile se mișcă pe pereți, aveți temeri și frici nelămurite, nu mai există pace, înțelegere și bună rânduială în familie, Sfântul Ciprian, prin harul și puterile sale, vă poate ajuta”, declamă cântat, lungind vocalele, tânărul vânzător. Mai apuc să zăresc pe măsuță și o cutie micuță, având în interior „Cărbune ecologic din rădăcină de viță de vie”. Ambalajul este îngrijit, discret, cu un design sofisticat. Cărbunele este produs de o mănăstire din județul Vâlcea, al cărei nume nu l-am reținut. Un prieten teolog mi-a spus că acest tip de cărbune este cel mai indicat pentru conștințele candelor și cădelnițele, se aprinde ușor, arde aproape fără fum, constant.

Odată ajuns la mănăstire, zăresc lângă bisericuța de lemn un grup de șapte-opt romi căldărari, prezențe cunoscute și familiare ale pelerinajului de la Iași. Aplic mai vechea mea tehnică de abordare: mă opresc brusc, surâd cât pot de mult, mă uit atent la cea mai în vârstă femeie din grup, apoi spun ezitant: „Nu am stat noi cumva împreună la rând la Sfânta, la Iași, acum trei-patru ani? Vai ce ploaie am îndurat, vă mai aduceți aminte?”. Funcționează și de data aceasta, grupul răspunde în cor „da, da, parcă și noi te știm de undeva, ce ploaie a fost atunci, cum să nu ne aducem aminte!”. Romii sunt din Toflea, Galați, „venim aici, la Nicula, de doi ani, nu mai mult. E cam departe, dar ne place, e Măicuța Domnului”. Eu întreb, pe un ton glumeț: „Da' covoarele unde sunt? Sau v-ați speriat de urcatul dealului?”. Oamenii încep să râdă și ei, spunând: „Covoarele nu le aducem până aici, că sunt grele și este departe. Covoarele la Sfânta, că așa este obiceiul. Aici nu, că e la icoană”. Nu am putut afla însă dacă prezența romilor căldărari din Moldova la Nicula este una ocazională, de dată recentă, sau se înscrie într-o tradiție istorică mai lungă, legată de afecțiunea și respectul arătate de aceștia cultului Fecioarei Maria.

Ora 13.00, pelerinajul de la Nicula se apropie de final. Comunicatul oficial al Jandarmeriei afirmă că aproximativ 80.000 de persoane au fost prezente în zonă, cu un „vârful”, dificil de estimat, în noaptea de 14 spre 15 august. Multe cazuri de lipotimie, înțepături de albine și bondari, crize cardiace, mai spune comunicatul. Liniștea începe să se așeze din nou, așa că profit din plin pentru a arunca o privire în interiorul bisericii din lemn. Ca într-un chivot, înăuntru au fost aruncate pe geam, direct pe podeaua de lemn, o mulțime de acatiste și bilete mici de un leu, rar se vedeau și biletele albastre de cinci lei. Spațiul din interior, interzis din cauza fragilității construcției, a fost luat în posesie și investit cu proprietăți magice în această manieră mai puțin obișnuită.

Pelerinii au plecat, dar din loc în loc se mai pot vedea grupuri de două-trei persoane care zăbovesc pe iarbă, ca și cum le-ar fi greu să părăsească incinta sacră. De ce oare nu vor să plece, de ce mai zăbovesc

atât de mult? La pelerinajele sub formă de rând, imensa majoritate se grăbește spre gară sau autobuze, de îndată ce are loc atingerea de raclă, aici lucrurile sunt însă diferite. Scândurile pe care pelerinii le-au utilizat pentru odihna picioarelor au rămas înfipte la locul lor, risipite ici și colo de-a lungul coastei de deal, mici pridvoare părăsite de către locuitorii lor. Un bărbat slab, îmbrăcat într-un halat larg, albastru, având o cruce mare de lemn în jurul gâtului, dublată și de o pereche de metanii largi, din lemn roșiatic, trage după el un sac uriaș în care îndeasă cu repezi-ciune resturile abandonate de pelerini. Mă apropii de el și-l întreb dacă-mi dă voie să-l ajut, ocazie cu care îmi dau seama că este unul dintre acei *faibles d'esprit*, care abundă pe lângă toate mănăstirile din lumea aceasta, unde își găsesc adăpost și alinare. Se plânge cu voce tare de faptul că pelerinii au prostul obicei să abandoneze în urma lor prea mult gunoi, prea mult plastic, mai ales. „Plastic, plastic și iar plastic, uite asta ne va ucide pe toți într-o zi. Iar vina este doar a comerțului, ei vând toate prostiile astea. Ce, sticla de pe vremuri nu era mai bună?” – spune bărbatul tremurând ușor din bărbia-i ascuțită. Strângem amândoi sticle de plastic în tăcere, apoi sunt atenționat brusc să arunc „răsfirat” apa din sticle pe iarba de pe pajiște, arsă de soare și chinuită de pașii pelerinilor, având deci mare nevoie de apă. Printre resturile rămase de la pelerini, remarc mai multe ziare tabloide italiene, spaniole și britanice, pătate de mâncare sau cu resturi de ceară pe ele. „Nine-year-old girl locked in basement and forced to use...”. Restul titlului nu l-am mai putut vedea, tabloidul *The Sun*, abandonat de pelerini, era rupt chiar pe jumătate. Semne din Europa civilizată ajunse aici, pe țărmul mării, la Nicula, cel mai sigur semn al migrației masive din România ultimilor ani. La fel ca sacoșele de supermarket inscripționate în italiană, spaniolă sau suedeză, risipite și ele pe pajiște. Am mai adunat și cutii goale de conserve de pește, borcane de zacuscă, iarăși cutii, pateu vegetal și multe resturi de candelă de plastic consumate.

Final. Stau așezat pe marginea de lemn a „altarului de vară”, de pe care sunt strânse acum, fără grabă, covoarele, florile, trepiedele microfoanelor etc. Cei doi bărbați din „gărzile nășăudene” se lasă fotografiați, binevoitori, de către ultimii pelerini care le cer acest lucru. Liniște, o liniște care îmi permite să aud foarte bine convorbirea telefonică purtată de o doamnă de 60-65 de ani, cu accent familiar, din Valahia deci (oare de ce sunt atât de conștient aici, la Nicula, de diferențele regionale?). Sigur vorbește cu o prietenă apropiată sau cu o vecină cu care a mai fost plecată împreună în pelerinaje. „Da dragă, da, trebuie să venim obligatoriu aici, anul viitor! Obligatoriu, înțelegi! Plângi toată noaptea, garantat. Ce vezi aici nu vezi nicăieri în altă parte: lumânările, cerul liber, slujbă toată noaptea. Să vezi ce simți când încep să cânte împreună 100.000 de oameni. Îți spun, plângi fără să vrei și-ți spui că vei veni în fiecare an de acum înainte. Trei arhierei, da, trei. Chiar și unul din străinătate, al Spaniei și Portugaliei, Ignatie nu-știu-cum (Ignatie Mureșanul,

episcop-vicar de Spania și Portugalia, *n.m.*), da, tocmai de acolo a venit. A fost un cadou de ziua mea, eu mi l-am făcut, singură, că meritam. Mult, da, dar nu-mi pare rău. Uită pelerinajele la care am fost până acum și vino aici, la Nicula.” Mai târziu am aflat că era originară din Vălenii de Munte, profesoară de liceu, proaspăt pensionată.

Un pelerinaj s-a sfârșit. Vor mai urma și altele?

Concluzii parțiale. Pelerinajul de la Nicula a constituit o mare provocare, din toate punctele de vedere. Terenul, în primul rând, a fost unul complex, cerând o mare cantitate de energie fizică, iar faptul că o mare parte din ritual se desfășoară pe timp de noapte a ridicat probleme logistice majore, pe care nu le-am bănuțit la început. Densitatea mare a pelerinilor a constituit și ea un obstacol, îngreunând deplasarea efectivă pe teren. În al doilea rând, Nicula este un pelerinaj care reflectă prin el însuși toată istoria complexă a Transilvaniei și nu doar pe cea interconfesională. El nu poate fi înțeles dacă nu se cunoaște istoria locului, de multe ori reflectată în surse lacunare, incomplete, partizane¹, fără a mai vorbi de *memoria* evenimentelor, adesea traumatice, legate de evoluția în timp a mănăstirii. În tot timpul petrecut pe teren, am avut senzația de înfruntare între două memorii concurențiale și totuși

1. Cu privire la dificultatea studiului icoanelor de tip *icon lacrymans* („icoane lacrimătoare”) din Transilvania, vezi și introducerea amplei monografii editate de Dumitran, Hegedüs, Rus, 2011.

atât de asemănătoare, cea ortodoxă și greco-catolică, dar și între diverși factori de menținere și de schimbare socială. Mai multe forme de pietate și practici religioase hibride, nici ortodox-bizantine, nici catolic-baroce, care constituie tot atâtea capcane de interpretare.

La fel ca și în alte locuri de pelerinaj din țară, și aici asistăm la un proces de urbanizare a pietății populare, dar Nicula lasă în continuare impresia unui pelerinaj cu dominantă rurală. Tendințele de omogenizare regională sunt însă și ele prezente (grupurile de pelerini „de autocar” din Moldova, mai puțin din Valahia), ca efect al popularizării și mediatizării „emoției” prin mass-media. Pelerinajul de la Nicula reprezintă deci un excelent studiu de caz pentru evoluția unui pelerinaj cu tradiție în modernitate, pentru felul în care sunt reinventate și prelucrate intra-și interconfesional diferite practici și credințe religioase.